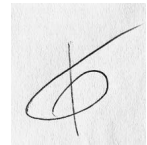

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Факультет психології
Кафедра соціальної реабілітації та соціальної педагогіки

На правах рукопису

Бабич Анастасія Сергіївна

**«Адаптація дітей дошкільного віку із сімей внутрішньо переміщених осіб
до нового закладу дошкільної освіти»**

Кваліфікаційна робота на здобуття
ступеня бакалавра соціальної педагогіки

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Гук Ольга Федорівна

Допустити до захисту в ДЕК
кафедра соціальної реабілітації та соціальної педагогіки
Завідувач кафедри:
Чернуха Надія Миколаївна

(підпис)

Київ – 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. Науково-теоретичні підходи до проблеми адаптації дітей дошкільного віку із сімей внутрішньо переміщених осіб у новому закладі дошкільної освіти	7
1.1. Теоретичні засади адаптації дітей дошкільного віку із сімей внутрішньо переміщених осіб у новому закладі дошкільної освіти.....	7
1.2. Підходи до створення умов для проходження успішної адаптації дітей дошкільного віку із сімей внутрішньо переміщених осіб у новому закладі дошкільної освіти	16
<i>Висновки до першого розділу</i>	23
РОЗДІЛ II. Емпіричне дослідження адаптації дітей дошкільного віку із сімей внутрішньо переміщених осіб до нового закладу дошкільної освіти	25
2.1. Характеристика груп дослідження	25
2.2. Характеристика методик дослідження	26
2.3. Етапи дослідження та процес обробки отриманих результатів	29
<i>Висновки до другого розділу</i>	38
РОЗДІЛ III. Узагальнення результатів емпіричного дослідження щодо адаптації дітей дошкільного віку із сімей внутрішньо переміщених осіб до нового закладу дошкільної освіти	41
3.1. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження	41
3.2. Рекомендації щодо забезпечення необхідних соціально-педагогічних умов успішної адаптації дітей дошкільного віку із сімей внутрішньо переміщених осіб	60
<i>Висновки до третього розділу</i>	64
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70
ДОДАТКИ	80

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АТО	– Антитерористична операція на сході України
ВПО	– Внутрішньо переміщена особа
ЗДО	– Заклад дошкільної освіти
МНС	– Методика незакінчених ситуацій
МОН	– Міністерство освіти і науки України
НМС	– Ненасильницький метод спілкування

ВСТУП

У сучасному світі українського населення, де війна стає неодмінною частиною реальності, тисячі сімей стикаються з величезною кількістю викликів, серед яких: безпритульність, екстремальними умовами, втрати близьких, що змінюють їх звичне життя назавжди. На жаль, серед найбільш вразливих груп населення, які потерпають від цих негараздів, є діти дошкільного віку. Для них переходи зі звичного життя до нового середовища стають неабияким випробуванням, яке вимагає особливої уваги, турботи та професійної підтримки.

Однією з найважливіших сфер, яка впливає на життя маленьких переміщених осіб, є доступ до якісної дошкільної освіти. Заселення в нових районах, зміна соціального середовища та втрата рідного дому можуть призвести до стресу, незручностей та адаптаційних труднощів у дітей. Саме тому розуміння та вивчення процесу адаптації цієї особливої групи дітей до нового закладу дошкільної освіти набуває великого значення.

Тема дипломного дослідження входить до плану науково-дослідної теми кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Потенціал сучасної соціальної педагогіки в контексті суспільних змін у соціалізації особистості» (державний реєстраційний номер: 0123U102152; внутрішній реєстраційний номер : 22КФ016-02).

Мета дослідження – визначити необхідні соціально-педагогічні умови адаптації дітей дошкільного віку із сімей внутрішньо переміщених осіб до нового закладу дошкільної освіти.

Відповідно до поставленої мети визначено **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати теоретичні засади особливості адаптації дітей дошкільного віку із сімей внутрішньо переміщених осіб у новому закладі дошкільної освіти.

2. Визначити підходи до створення умов для успішної адаптації дітей із сімей внутрішньо переміщених осіб до нового закладу дошкільної освіти.

3. Провести емпіричне вивчення умов адаптації дітей із сімей внутрішньо переміщених осіб до нового закладу дошкільної освіти.

4. Розробити рекомендації щодо забезпечення необхідних соціально-педагогічних умов успішної адаптації дітей дошкільного віку із сімей внутрішньо переміщених осіб до нового закладу дошкільної освіти.

Об'єкт дослідження – адаптація дітей дошкільного віку із сімей внутрішньо переміщених осіб до нового закладу дошкільної освіти.

Предмет дослідження – особливості адаптації дітей дошкільного віку із сімей внутрішньо переміщених осіб до нового закладу дошкільної освіти.

У роботі використані такі загальнонаукові методи:

Теоретичні методи – аналіз, систематизація та узагальнення теоретичних соціально-педагогічних даних з проблеми дослідження.

Емпіричні методи – «Модифікована методика незакінчених ситуацій (МНС) для діагностики компетентності батьків» (розроблена Н. Міхеєвою) та комплект з 2-х авторських анкет для батьків і вихователів.

Також у роботі використовувалися математичні методи для опрацювання результатів дослідження.

Дослідження проводилось на базі ЗДО «Феномен» м. Києва, де перебувають діти дошкільного віку із сімей ВПО від 3 до 5,5 років. Учасниками дослідження стали 12 дітей з яких 42% хлопчиків і 58% дівчаток, віком від 3 до 5,5 років; 7 педагогів-вихователів; 31 представник родини (віком від 23 до 77 років): 20 батьків, 8 бабусь та дідусів та 3 інших (опікунів). Емпірична частина дослідження включала опитувальник власної розробки для вихователів і батьків, та відповідні методи, а саме вправи, бесіди, лекцію та тренінг, спрямовані на вивчення труднощів і проблем в адаптації, з якими стикаються діти дошкільного віку в новому соціальному середовищі та визначення необхідних соціально-педагогічних умов для успішної адаптації.

Апробація результатів дипломної роботи. Результати досліджень, представлені у дипломній роботі, було оприлюднено у матеріалах 2-х науково-практичних конференцій: Міжнародна науково-практична конференція

«Актуальні проблеми психології розвитку особистості» 12-15 квітня 2023 р., м. Київ; VIII Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства» 20 квітня 2023 р., м. Ірпінь.

Публікації. Основні положення дипломної роботи викладено у тезах доповідей 2-х міжнародних науково-практичних конференцій:

- Гук О. Ф., Бабич А. С. Педагогічні умови формування позитивного ставлення у дітей дошкільного віку із сімей внутрішньо переміщених осіб до нового закладу дошкільної освіти : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми психології розвитку особистості» (12-15 квітня 2023 року). – Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2023.
- Бабич А. С., Гук О. Ф. Особливості адаптації дітей дошкільного віку із сімей внутрішньо переміщених осіб до нового закладу дошкільної освіти : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства» (20 квітня 2023 року). – Ірпінь: Державний податковий університет, 2023.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, 3 розділів з висновками до них, загальних висновків, списку використаних джерел з 63 найменувань та 4 додатків. Загальний обсяг роботи 96 сторінок машинописного тексту. Текст містить 4 таблиці та 16 рисунків.

РОЗДІЛ І.

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ СІМЕЙ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У НОВОМУ ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

1.1. Теоретичні засади адаптації дітей дошкільного віку із сімей внутрішньо переміщених осіб у новому закладі дошкільної освіти

Враховуючи специфіку досліджуваного питання, адаптація дітей дошкільного віку із сімей внутрішньо переміщених осіб (ВПО) до нових закладів дошкільної освіти (ЗДО) в умовах воєнного стану недостатньо висвітлена. У працях вітчизняних науковців О. Березко, Т. Жеробкіна, І. Когут та Ю. Назаренко досліджували зміст освіти під час повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України [4]. Корисну для нашого дослідження інформацію містять роботи О. Байдарова, О. Гук, М. Дем'яненко, О. Карман, О. Коваленко, Ю. Удовенко, І. Нестайко та Ю. Хачатурян, про адаптацію дітей дошкільного віку із сімей внутрішньо переміщених осіб до нового закладу дошкільної освіти [3, 13, 28].

Гненна Л. Ф. та Ланчук Г. І. в межах своєї дослідницької роботи зазначають, що адаптація є невід'ємним елементом у процесі формування особистості дитини. Для того, щоб дитина ефективно адаптувалася до нового ЗДО, мають бути створені необхідні умови: захист прав, формування та визначення навчально-творчого потенціалу дітей, реалізація індивідуального підходу, створення доброзичливої атмосфери. Вихователі повинні мінімізувати шкідливий вплив суспільства на дітей шляхом створення безпечного та комфортного освітнього середовища [10].

У розрізі означеної проблеми, точка зору Г. Левківської на ефективність адаптації, яка, на її думку, залежить від сприяння соціального середовища реалізації потреб, бажань особистості та розкриттю її особистості є надзвичайно влучною [39].

Відповідно до рекомендацій МОН для працівників ЗДО на період воєнного стану в Україні, в умовах воєнного стану дошкільнята належать до найбільш незахищених верств суспільства. Стрес і небезпека негативно впливають на адаптацію дітей у нових ЗДО. Така ситуація ускладнює гармонійну адаптацію дітей. Діти, які є вимушеними переселенцями, стикаються з особливими труднощами в адаптації до нового соціального середовища, оскільки, крім стресів, викликаних війною, вони також відчують труднощі через появу нових соціальних ситуацій [47].

Спираючись на позицію Фроленкова Н. О. та Купіна І. О., навчання, адаптоване до умов воєнного стану, в ЗДО має здійснюватися за умови суворого дотримання вихователями вимог офіційних нормативних документів (таких як «Базовий компонент дошкільньої освіти»). Ці вимоги набули ще більшої актуальності в умовах воєнного стану. Ефективне адаптивне навчання залежить від формування освітнього процесу на засадах гуманізму, патріотизму, любові до природи. Важливою частиною адаптації є забезпечення реалізації ідеї взаємної відповідальності в освіті, сім'ї, державі, соціальних інститутах [58, с. 65].

Відповідно до науково-методичних праць Завальнюк Т. В. та Поліщук Т. С. дуже важливо на заняттях використовувати ігровий метод. Ігри – це складне явище. Водночас гра визначається, як провідний вид діяльності дитини в ЗДО. В ігровій взаємодії всебічно розвивається особистість дитини, формуються нові психологічні компоненти, поетапно розвивається особистість. Тому психологія та соціально-педагогічна наука визначають гру як основний вид діяльності дітей зазначеного віку, який надає педагогам важливі навчально-виховні можливості [19, с. 67].

Досліджуючи праці Чернова А. А., було зазначено, що заслуговують на увагу ігрові прийоми з пропрацьованими епізодами: під час гри діти ЗДО намагаються відтворити події, що відбуваються в дорослому житті. Мета епізодичних ігор – сприяти особистісному становленню дитини, сприяти її фізичному і духовному розвитку. Спосіб навчання та виховання через гру

формує моральний образ дитини у майбутньому. Гра відповідає інтересам і потребам дітей у вираженні їх самостійності, ініціативи, творчості, імпровізації та самовираження. Під час гри діти активно пізнають світ, стосунки, норми та правила поведінки, розвивають свої здібності та зв'язки з іншими [60, с. 66-67].

Відповідно до рекомендацій МОН для працівників ЗДО на період воєнного стану в Україні, в умовах воєнного стану, варто визначити найважливіші завдання, які стоять перед ЗДО в період воєнного стану. Серед таких завдань, зокрема є: психолого-педагогічний супровід дітей та їх батьків; вирішення найскладніших моментів адаптаційного процесу; постійне спілкування представників ЗДО з органами влади, батьківськими колективами; забезпечення соціально-педагогічної та психологічної підтримки сімей із дітьми внутрішньо переміщеними особами [47]. В той же час, дослідник Березко О. В., наголошує на тому, що виконання цих завдань допоможе дитині ефективно адаптуватися до нового ЗДО. Тому в умовах воєнного стану ЗДО мають не лише надати можливість дітям здобути необхідні знання, уміння та навички, а й забезпечити усвідомлення родиною себе частиною великого українського суспільства, надаючи батькам і дітям соціально-педагогічну та психологічну підтримки [4, с. 139].

Луценко І. О. визначає основними завданнями ЗДО, зокрема такими, що залишаються актуальними під час ведення бойових дій: налагодження ефективної комунікації між учасниками освітнього процесу; відновлення навчального процесу; взяття на тимчасове проживання дітей із сімей ВПО віком до 6 років; організація навчального процесу для всіх дітей; реалізація своєчасного запиту завідувачем ЗДО звіту про наявність проблем та можливих шляхів їх вирішення; створення безпечних умов для всіх учасників освітнього процесу в ЗДО; підвищення професійного рівня освітніх працівників щодо організації освітнього процесу за дистанційною та змішаною формами, а також супроводу і підтримки дітей віком до 6 років та їх батьків [33, с. 206-208]; здійснення інформаційно-психологічної підтримки учасників освітнього процесу.

Спираючись на праці Назаренко Ю. та Поліщук О, значну роль при воєнному стані відіграють способи комунікації між ЗДО і його різними суб'єктами: вихователями, дітьми, батьками. Ефективне спілкування сприяє оптимальному зворотному зв'язку, обміну інформацією, що покращує процес адаптації до нового соціального середовища [37]. Під час такої взаємодії з метою ефективної адаптації дітей з категорії ВПО до навчання у новому ЗДО, заклад має надавати цим сім'ям інформаційну та консультативну допомогу. Це має бути відображено в наступних пунктах: допомога сім'ям у донесенні їх проблем до представників громади; створення безпечного та комфортного освітнього середовища; врахування під час організації навчально-виховного процесу поточної ситуації в державі; проведення заходів онлайн; використання різноманітних методів спілкування з урахуванням можливостей родини [47].

Варто відзначити, що ситуація в тому чи іншому населеному пункті впливає на комунікативні здібності вихованця. У зв'язку з цим спілкування з дошкільнятами має відбуватися за місцем проживання сім'ї: за кордоном, за межами регіону; дитина може жити як з батьками, так і з родичами та друзями, під наглядом волонтерів тощо [11, с. 323-333]. Комунікація може мати кілька цілей, зокрема: інформування сімей, які були евакуйовані з небезпечних зон і можуть брати участь у навчальному процесі, надання інформації про те, як отримати доступ до безкоштовних освітніх платформ, залучення дітей до освітнього процесу через інформування, сприяння тимчасовому залученню дітей до навчального процесу в іноземних державах під час бойових дій, організація індивідуальних консультацій зі спеціалістами (психотерапевтами, практичними психологами, юристами, медичними працівниками тощо) з метою допомоги дітям та їхнім батькам під час кризової ситуації (під час евакуації, в укриттях, під час перебування в бомбосховищах, у медичних закладах, під час перетину кордонів) [63, с. 389].

Назаренко Ю., Когут І. та Жерьобкіна Т. зазначають, що з метою забезпечення ефективності спілкування з батьками, вихователями та всіма, хто бере участь у навчально-виховному процесі, рекомендується обирати

оптимальні канали спілкування для реалізації кожного конкретного завдання [36].

Саме тому в умовах воєнного стану, враховуючи необхідність адаптації до нового ЗДО дітей з внутрішньо переміщених родин, діти повинні мати доступ до дошкільної освіти. Критеріями її забезпечення мають бути: формування гармонійного простору, що враховує можливості та потреби дитини, має належні умови для вивчення матеріалу онлайн, а у випадку, якщо дитина не може засвоїти матеріал за допомогою доступних засобів, у ЗДО необхідно створити середовища з урахуванням індивідуальних особливостей дитини; використання методичних рекомендацій МОН при створенні гармонійного простору; забезпечення спектру необхідних речей для дитини [33]: корекційно-освітні, психологічні, соціально-педагогічні; між вихователем та його вихованцем існує партнерство, що проявляється у використанні спільних засобів навчання, створенні спільних календарів та тематичних планів, спостереженні за дітьми під час навчання дистанційно, спостереженні за поведінкою протягом періоду навчання, при формулюванні індивідуальних планів розвитку дитини та при підготовці висновків та результатів для розгляду професійними комісіями [47].

Коли дитина має низький ступінь адаптації до нових освітніх вимог, використовується термін «дезаптація», це зумовлено неготовністю до змін, проявляється у спалахах гніву, депресії, низькому рівні навчання, дратівливості, замкнутості, постійній втомі, тривозі, проблемах з адекватною самооцінкою тощо [2, с. 129]. Навчання та підтримка в умовах воєнного стану мають додаткову специфіку щодо психологічної допомоги. Психологи, соціальні педагоги, вихователі мають брати участь у організації ранкових зустрічах, які мають мотиваційний та психологічний компонент для дітей (незалежно від форми навчання онлайн чи в реальному часі) [46].

Відповідно до частини дев'ятої статті 11 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень забезпечують надання медичної допомоги у закладах комунальної власності з урахуванням інформації про ВПО,

які тимчасово оселилися у відповідній громаді. Вони також повинні влаштувати дітей у ЗДО комунальної форми власності [44].

Процес адаптації до нового ЗДО в суворих умовах війни має відбуватися за принципами, які вже склалися в оцінюванні психологічного благополуччя та соціальної адаптації дитини. До них належать: відкритість, дитиноцентризм, справедливість, толерантність, рівність, об'єктивність тощо [46]. Дітям вікової групи від 3 до 5,5 років, що мають категорію ВПО необхідно приділяти особливу увагу з боку педагогів-вихователів. Як було сказано раніше, гра є основною формою дитячої діяльності, її можна використати з урахуванням обставин сьогодення: в сюжетних іграх можуть відобразитися переміщення, перебування в укриттях тощо, що, на думку більшості дослідників, є адекватною реакцією на поточні виклики [40, с. 20].

Адаптація дітей-переселенців є однією з найважливіших складових загальної адаптації родини відповідно до місця переселення. Українська система освіти накопичила значний досвід у цій сфері внаслідок окупації російською федерацією у 2014 році частини Донецької та Луганської областей [54, с. 73]. Допомогти дитині влитися в новий колектив, брати участь у навчальному процесі, зняти стрес чи ізолювати її від ярма «жертви» – все це входить у роботу вихователів. Вони повинні заохочувати та мотивувати до навчання. Успіх цього починання залежить від того, як дитина познайомиться з новим колективом [26, 31]. Спроба вихователя акцентувати увагу на тяжкому досвіді дитини в зоні конфлікту може викликати негативні наслідки в подальшому, зокрема у контексті несприйняття або зайвої «героїзації» її минулого [44].

Зважаючи на наведену вище думку, Дем'яненко М. визначає, що від того як дитина буде відвідувати ЗДО і повертатися додому, як їй готуватимуть їжу, у кого вона буде проживати, чи буде вона відвідувати музичну школу, спортивну секцію або ж інший гурток за інтересами, чи вона вже бере участь у цих заходах вдома, буде залежати успішність адаптації цієї дитини із сім'ї ВПО. У зв'язку з цим особливого значення набуває взаємодія батьків із педагогом-вихователем та спілкування сімей ВПО з психологом [14, с. 34]. Для розвитку дитини важливо

не тільки познайомити її з позитивом, а й підготувати до труднощів, які можуть виникнути, разом з нею спробувати їх подолати. Підтримка батьків забезпечить дитині відчуття захищеності, впевненість у позитивному результаті, сприятиме її швидшій інтеграції, а отже й адаптації в новому колективі [17].

Сучасні дослідники, зокрема Фроленкова Н. О. та Купіна І. О. виділяють чотири критерії, за якими визначають ступінь адаптованості дитини із категорії ВПО внаслідок війни: поведінковий, що є відображенням відповідності дитини нормам поведінки; презентаційний, який полягає в ознайомленні дитини із сім'єю ВПО зі специфікою ЗДО, розкладом, вимогами, необхідністю представлення ЗДО у формі екскурсії, залученні інших до зазначеного процесу, ознайомлення дитини з традиціями та святами ЗДО; соціально-психологічний, що виявляється у визначенні ролі дитини в моделі стосунків і впливає на її подальшу адаптацію у колективі; емоційний, який є загальним відображенням емоційного стану дитини під час перебування у ЗДО; навчальний, який полягає в успішності дитини в навчальній діяльності [58].

Низький рівень володіння розмовною мовою в Україні ускладнює навчання для переселенців із переважно російськомовним сприйняттям світу. Для покращення адаптації дітей-переселенців необхідно організувати додаткові мовні заняття, при необхідності залучити логопеда, який допоможе з вимовою. Вкрай важливо створювати успішні ситуації для початківців, щоб запобігти втраті дітьми впевненості та мотивації до навчання [34, с. 13].

Важливим компонентом ефективної адаптації дитини з родини ВПО є активна участь представників сім'ї у освітньому процесі. У ЗДО необхідно проводити заходи (в тому числі онлайн) для знайомства з культурою, традиціями, історією регіону та регіоном у цілому, підкреслюючи різноманіття країни, залишаючись при цьому єдиною нацією [50, с. 54].

Секрет успішної адаптації полягає в оптимальній організації діяльності в ЗДО, це важлива складова процесу і основний орієнтир для формування соціальних стосунків, моралі, успішної адаптації, а також усунення соціально-психологічної напруги, стресу і травматичних ситуацій [27].

Важливо зазначити, що вітчизняні дослідники Т. Титаренко та Б. Лазоренко пропонують долати життєві труднощі через спілкування, участь та залучення до дій [55, с. 173]. Зазначимо, що саме цьому сприяє середовище ЗДО. Цю концепцію підтримує психотерапевт О. Гуковський, який виступає за встановлення стосунків, заснованих на довірі та підтримці [12, с. 157-163].

Проте першочерговим обов'язком ЗДО для дітей із сімей ВПО є надання психолого-педагогічної допомоги, що здійснюється спеціалізованим персоналом у складній системі взаємодій, пов'язаних з їх оздоровленням [8, с. 99].

Метою психолого-педагогічної допомоги є створення найбільш оптимальних умов для розвитку та становлення дітей у ЗДО, забезпечення їх успішної адаптації, регуляції наявного стану, відновлення та охорони психічного здоров'я. Визначимо основні цілі зазначеної допомоги: створення позитивного соціально-психологічного клімату в ЗДО; наявність професійної допомоги спеціалізованого персоналу (наприклад, педагогів, практичних психологів, логопедів, соціальних педагогів, психотерапевтів); використання мультидисциплінарного підходу у навчально-виховній та корекційній, а також соціально-педагогічній діяльності; розвиток емоційного спілкування та налагодження стосунків з однолітками, сприяння захисту індивідуальних прав та організація дозвілля [15, с. 1053-1057].

Зокрема, психологічний супровід включає [21]: психодіагностику (дослідження психологічної та емоційної сфери, а також життєдіяльності дошкільників); психологічна освіта для батьків і педагогів; консультації, які надають наставники з питань розвитку найменших членів суспільства.

Щоб вести та брати участь у рівноправному діалозі, рекомендуємо дотримуватись таких принципів [25, с. 123-125]: індивідуальний підхід до кожної людини, доступність та відкритість, добровільність участі дітей у виборі занять, гуманність, законність, комплексність усіх видів послуг, захист конфіденційної інформації, супровід учасників навчально-виховного процесу.

Важливою складовою надання психолого-педагогічної допомоги дітям із сімей ВПО є роль вихователя. Вона має вирішальне значення для навчально-

виховного процесу, оскільки передбачає створення соціально-педагогічної системи, яка є доброзичливою, вважають Р. Бернс та О. Бодальов. К. Александрова, В. Бедерханова, Ф. Кевля доповнюють її різними видами діяльності, що залежать від інтересів, схильностей і життєвих цілей дітей [39].

Важливою є також професія практичного психолога, це індивідуальна, групова та розвиваюча робота з дошкільниками. Найбільш значущим аспектом є його бесіда з батьками про нові умови життя, індивідуальні особливості дитини, а також його співпраця з усіма учасниками навчально-виховного процесу з метою вдосконалення психологічної освіти (наприклад, міні-лекції, інформаційні брошури, вечірні бесіди, засідання «круглого столу», анкетування вихователів та батьків) [48].

Розглядаючи зарубіжні методики роботи з дітьми, травмованими війною, знаходимо корисний досвід їх імплементації [16]. Серед авторів грузинської традиції – Н. Саржвеладзе, З. Бебараджвілі та ін. розглянуто допомогу вказаній категорії дітей не лише у відновленні їх соціального та повсякденного функціонування, а й духовності. Дослідники відстоюють комплексний підхід, який передбачає координацію як внутрішніх процесів, так і зовнішнього середовища – сім'ї та педагогів [61, с. 195].

Запропонована методика охоплює роботу над поведінкою, емоціями, когнітивними здібностями, системою цінностей, особистісною ідентичністю та забезпечує такі основні функції [32, с. 80-85]: групова робота (тренінг для розвитку комунікативних навичок, корекції поведінкових, емоційних та когнітивних проблем та розвитку творчих здібностей дітей); масова робота, що передбачає участь дітей і батьків у спільній діяльності з місцевим населенням. Крім того, життєво важливою є інформаційна робота батьків, яка розширює їхні знання про дитячу психологію; індивідуальні консультації з дітьми, що є основою психотерапевтичної допомоги.

Автори також наголошують на важливості роботи з педагогами-вихователями щодо підвищення їх обізнаності щодо психологічних

особливостей дітей з родин ВПО, а також набуття умінь і навичок, які допоможуть регулювати стосунки між дітьми [61, с. 195-196].

Методика розвитку стійкості дітей, автором якої є голландський дослідник М. Еувема, основою концепції якої є сталість, – допомагає подолати ряд перешкод. Стійкість дитини доповнюється компетентністю батьків у подоланні перешкод, підтримкою (фізичною, моральною, психологічною), взаємодією з однолітками на засадах рівності, дотриманням розпорядку дня [61, с. 197-198].

Ненасильницький метод спілкування (НМС) американського психолога М. Розенберга впливає з концепції визнання та поваги кожної особистості та створення «позитивного клімату» в групі, що сприяє розвитку конструктивної взаємодії [61, с. 200].

НМС є ефективним методом спілкування в психотерапевтичній моделі реабілітації дітей (музикотерапія), оскільки сприяє неупередженій та нейтральній комунікації, що створює ідеальне середовище для вираження потреб кожної травмованої дитини [61, с. 200].

1.2. Підходи до створення умов для проходження успішної адаптації дітей дошкільного віку із сімей внутрішньо переміщених осіб у новому закладі дошкільної освіти

Робота педагогів-вихователів полягає в тому, щоб допомогти дітям подолати негативні наслідки травматичного досвіду та адаптуватися до нових обставин. Цим займаються практичні психологи, соціальні педагоги, які мають постійно спостерігати за ними, а вихователі – враховувати дані спостереження за психічним станом дітей у новому соціальному середовищі, сприяти емоційному спілкуванню, використовувати конкретне, індивідуально підібране поєднання психолого-педагогічних технологій підтримки [62].

Процедура адаптації до нових умов (незнайомих місць, людей, оточення. мов, міст та території) або змін у сім'ї для кожної дитини є індивідуальною. Це пов'язано з тим, що адаптація – це безліч індивідуальних реакцій, які залежать від психофізіологічних особливостей і особистісних властивостей дитини,

відносин в сім'ї, навколишніх обставин [29, с. 234-249]. У зв'язку з цим вихователі повинні спільно з психологом і соціальним педагогом та батьками виробити, а за потреби – змінити індивідуальну стратегію та відповідну тактику спілкування та взаємодії з кожною дитиною.

Педагоги-вихователі мають пропагувати дитиноцентричний підхід під час адаптації дитини до нового ЗДО, що сприятиме психологічному комфорту та соціальній інтеграції дітей із сімей учасників ООС/АТО, переселенців та тих, хто проживає в населених пунктах поблизу лінії зіткнення [62].

По-перше, важливо створити сприятливе середовище для розвитку особистості кожної дитини в ЗДО, що досягається шляхом: забезпечення та захисту всіх прав дитини, психолого-педагогічної підтримки та допомоги дітям; врахування інтересів, схильностей та намірів дітей, розвиток індивідуальності дитини внаслідок пережитої психотравми, створення можливостей вибору, прояву самостійності, творчості та експериментування дітей [42, с. 89-99].

Вихователі та батьки повинні сприяти забезпеченню цілісності та унікальності особистості дитини під час індивідуального розвитку [7]. Щоб запобігти негативним наслідкам пережитих травмуючих подій, які суттєво вплинули на розвиток дітей, вихователі повинні мінімізувати наслідки якнайшвидше. Під час адаптації дітей до нового ЗДО важливо враховувати виявлені відмінності в особистісному розвитку, використовувати методи, що сприяють розвитку внутрішніх захисних механізмів, послаблюють стресовий вплив складних обставин, розкривають таланти та здібності дитини [62].

Для вихователів важливо, щоб дитина якомога більше та повно психологічно переживала кожну годину, проведену в ЗДО. Для цього вкрай важливо визначити пріоритетність актуальних потреб та інтересів дитини, підтримувати її субкультуру, створити психологічно комфортне комунікативне середовище в групі, що сприяє покращенню психоемоційного стану дітей, сприяє вільному та конструктивному розвитку їхнього особистого життя, а також використовувати розвиваючі завдання, педагогічні ситуації тощо [51, с. 206-207].

Важливо створити особливий дошкільний розвивальний простір, який має високий потенціал для розвивально-виховної діяльності дошкільників, спонукає кожну дитину до активних дій у своїх межах, прийняття усвідомлених рішень, сприяє навчанню та вираженню позиції суб'єкта у міжособистісній взаємодії з однолітками та дорослими людьми [49].

Враховуючи можливість наявності у дітей певних категорій комунікативних проблем, вихователі повинні сприяти розвитку індивідуальних міжособистісних стосунків у дітей [20, с. 196-197]. Крім того, вихователі повинні зосередитися на розвитку дитячого колективу, вихованні у дітей особистісних якостей, таких як активність, турботливість, взаємоповага та відповідальність.

Мовлення та спілкування між дітьми та вихователями є невід'ємною частиною соціально-педагогічної діяльності в розвивальному просторі дошкільного віку. Крім розвитку мовлення, під час мовленнєвого спілкування з дітьми, вихователі повинні реалізовувати додаткові завдання: встановлення емоційної довіри та підтримання психологічно комфортної комунікативної атмосфери в емоційно-чуттєвому діапазоні; досягнення емоційно-ціннісної згоди між педагогом-вихователем і дитиною; відновлення та підтримання психологічної рівноваги у дитини; пом'якшення, компенсація або часткове зменшення емоційної напруги у дитини шляхом педагогічного впливу; реалізації психологічного розвантаження.

Щоб діти своєчасно отримали соціально-педагогічну підтримку, необхідне емоційно-підтримуюче міжособистісне спілкування вихователя з дітьми. Щоб полегшити цю комунікацію, вихователі повинні використовувати фрази, які приносять користь дітям – згода, заохочення, схвалення, позитивна випереджаюча оцінка [49].

Висловлення згоди сприяє розвитку впевненості дитини в компетентності щодо власних дій, сприяє активності, підтримує її [57]. Ефективніше виражати згоду за допомогою яскравих і позитивних слів і фраз: «дуже добре», «успішно», «цікаво», «виходить краще».

Підбадьорливе мовлення – це емоційна підтримка дитини. Це важливо для замкнених, нерішучих або невпевнених дітей, а також для тих, хто має негативний емоційний стан. У подібних висловлюваннях вихователі повинні визнавати навіть найменші перемоги дитини [57]. Наприклад: «Петрику, ти гарно розпочав розповідь, а зараз продовж її»; «Світлано, ти вже така самостійна. Самостійно впоралась з початком малюнку, а тепер заверши його».

Вираз-схвалення стосується особистості дитини. Педагога-вихователя хвилюють не тільки конкретні досягнення дитини – тут важливо позитивно оцінити всю особистість дитини, доброзичливе, емоційне, ціннісне ставлення до неї [57]. Наприклад, «Оленко, ти схожа на сонечко, твоя дружелюбність зворушує усіх», «Віталіку, ти хороший хлопчик і хороший друг, у тебе з'явилися нові товариші».

Експресивно-позитивна випереджувальна оцінка готує дитину до успішних починань, викликає позитивні зміни в її станах, діях, поведінці, сприяє практичним діям, мовному спілкуванню з однолітками [57]. Наприклад: «Назарчику, а тепер запропонуй дітям пограти разом. Все буде добре. Ось Віталік прислав тобі запрошення, попроси його бути водієм вантажівки. Йому це сподобається».

Слухаючи індивідуальні бесіди з дитиною, яка перебуває в пригніченому емоційному стані, переживає розлуку з близькими, сумує за домом тощо, важливо отримати безцінний зворотний зв'язок, який можна здійснити за допомогою емпатійного висловлювання [43]. Наприклад, вихователь може дослівно переказати те, що сказала дитина. Крім того, слід заохочувати дитину уточнювати, доповнювати чи розширювати вже сказане, висловлювати свої почуття та переживання, інтерпретувати власну поведінку та поведінку інших тощо [23].

Більш важливим, ніж емпатійне висловлювання, є повторення сказаного дитиною, що доповнюється вихователем, щоб зрозуміти емоційний стан дитини. Вихователь матиме можливість усвідомити стан дитини, аналізуючи невербальні фактори: зовнішній вигляд дитини, її міміку, жести, положення [52, с. 69-79].

Найважливішим компонентом полегшення емоційно підтримуючого міжособистісного спілкування є слухання дитини з емпатією. Його мета – зрозуміти, які психотравмуючі переживання турбують дитину, а також які спогади у неї зараз пов'язані з цими почуттями; підтримувати дитину, стежити за тим, щоб батьки або особи, що виконують роль опікуна любили її, розділяли її почуття і хвилювання, розуміли її сум за близькими, друзями, кімнатою, іграшками, дитячим садком. Крім того, надзвичайно важливо навчити дітей контролювати свій страх і тривогу, як співчувати іншим, як бути чуйним і позитивно ставитися до них [23].

Під час бесід і спілкування з дітьми вихователі повинні спиратися на позитивні сторони характеру, рис, особистісних якостей дитини, наприклад, милосердя, активність, патріотизм, відповідальність. Крім того, вони повинні об'єктивно сприймати дитину і конструктивно аналізувати проблеми її розвитку, а також шукати технологічні рішення, які б допомогли конкретній дитині подолати або мінімізувати наявні у неї негативні прояви [59]. Крім того, вихователям забороняється давати образливі коментарі, зауваження, критичні відгуки щодо тривожних проявів розвитку дитини (неуважність, боязкість тощо). Вихователі повинні визнавати та відзначати унікальність кожної дитини, замість того, щоб зосереджуватися на її недоліках [53].

Окрім сприяння емоційному підтримуючому міжособистісному спілкуванню, для відновлення та збереження психологічної рівноваги дітей необхідно створити умови, які сприяють життєдіяльності дітей. За цих умов відбудеться активація їхніх внутрішніх ресурсів, захисних механізмів, особистісного потенціалу. Перш за все, педагоги-вихователі, логопеди, керівники художніх гуртків, інструктори з фізкультури – вони повинні створювати середовища, спеціально присвячені таким видам діяльності дітей, як ігрова, комунікативна, художня, продуктивна, рухова [6, с. 3-5]. Це дозволить дітям поступово перетворювати негативний особистий досвід на позитивний, усвідомлювати свої вікові можливості, потреби та інтереси, практикувати дії, що сприяють розвитку позитивних якостей: самостійності, активності,

відповідальності, ініціативності, повертати довіру та повагу до навколишнього середовища [49].

Вихователі повинні сприяти вільній і організованій діяльності дітей з різним ступенем самостійності. Додатково дітей можна направляти, займати партнерську позицію, створювати відповідне середовище, що сприяє розвитку діяльності. Крім того, важливо визнати, що для того, щоб мати прямий позитивний вплив на емоційний стан дітей, їх діяльність повинна бути спеціально спланована [62].

Вкрай важливо проводити краєзнавчі дослідження з дітьми із сімей ВПО, зокрема, познайомити їх із новим соціальним та природним середовищем, а також з історією, традиціями та фольклором нового регіону, в якому вони живуть зараз [24, с. 260-266]. Для того, щоб скерувати батьків, необхідно скласти список екскурсій по визначних місцях міста, району, області або тематичні папки, які містять інформацію про історію міста, видатних жителів та представників. Корисно планувати тематичні подорожі для дітей з батьками, історичні екскурсії, що включають відвідування музеїв, театрів тощо [30].

Щоб ефективно сприяти адаптації дітей до нового соціального середовища, не можна обмежувати свої зусилля лише однією конкретною сферою. Для оптимізації освітніх процесів та координації розвитку дітей, які пережили психотравмуючі події, доцільно одночасно використовувати комплекс технологічних соціально-педагогічних засобів. Вкрай важливо поєднувати технології, які стосуються проблемних аспектів розвитку дитини, її психічного стану, і технології, які підтримують і посилюють яскраво виражені позитивні відмінності особистості. Щоб мінімізувати негативний вплив психотравмуючих подій на психіку, педагоги-вихователі повинні брати активну участь у роботі спеціалістів з надання психологічної допомоги дітям [45].

Враховуючи емпіричні дані яскраво виражених позитивних якостей дітей, рекомендується використовувати технології, які за своїм змістом відповідають соціальним, культурним, національним традиціям і нормам, є активними, відповідальними, громадянськими, патріотичними, соціальними [22]. Це

етнокультурні, соціально-моральні, національно-патріотичні, правові технології тощо.

Сімейне оточення та батьківський нагляд все ще є основним природним середовищем для правильного розвитку та адаптації дитини. Батьки та родичі планують і організовують її повсякденну діяльність, створюють необхідні умови для її всебічного розвитку особистості, членства в суспільстві, адаптації в соціумі [56, с. 57-68]. Однак важливо визнати, що батьки дітей – як військовослужбовці, так і ВПО – також пережили або переживають психотравмуючі події (участь у бойових діях), складні життєві обставини (переїзд). Виходячи зі своїх здібностей (освітній рівень, вік, матеріальний стан) вони створюють різні ситуації для виховання та розвитку своїх дітей [38, 41]. Батькам особливо важливо підкреслити, що навіть у змінених життєвих обставинах вони не повинні обмежувати потреби дитини, які все ще залишаються важливими. У результаті батьки повинні приділяти час спільним заняттям, іграм і розмовам з нею, безпосередній фізичний і емоційний контакт з близькими, прояви любові і турботи – все це допоможе дитині подолати складні або травматичні ситуації або їх наслідки. Співпраця батьків і вихователів має сприяти позитивним змінам у тому, як батьки мають та можуть навчати своїх дітей, задля уникнення комплексу соціально-психологічних негативних наслідків [23].

Педагоги-вихователі повинні визнати, що саме батьки, які є найближчими до дитини, відповідають за те, щоб дитина почувалася в безпеці. Для цього вони повинні щодня спілкуватися з дитиною про те, що для неї важливо, що вона переживає: її справи, радості, страхи, негативні спогади, емоції. Щоб навчити батьків розуміти та інтерпретувати емоції дітей, необхідно проводити семінари та майстер-класи, готувати тематичні поради тощо. Педагоги-вихователі повинні пам'ятати про першочергове значення сімейного виховання, щоб забезпечити узгодженість вимог сімейного виховання дітей і догляду за дітьми на основі поваги до цінностей сім'ї, її культури, традицій [62].

Висновки до першого розділу

У результаті науково-теоретичних досліджень було зроблено ряд висновків:

1. Процес адаптації дітей до нового закладу дошкільної освіти є складним і багатоаспектним. За цих обставин вихователі повинні сприяти ефективній комунікації з усіма учасниками процесу адаптації.

2. На заняттях у ЗДО важливо використовувати ігрові методи. Під час воєнного стану значну роль відіграють способи взаємодії закладів дошкільної освіти з різними його суб'єктами: вихователями, дітьми та їхніми батьками.

3. Ефективне спілкування сприяє оптимальному зворотному зв'язку та обміну інформацією. Це сприяє гармонійній адаптації дитини до навчання у новому закладі дошкільної освіти.

4. Особливі труднощі, пов'язані з процесом адаптації до нового соціального середовища, виникають у дітей, які стали вимушеними переселенцями внаслідок активних бойових дій. Ці діти зіштовхуються з рядом викликів. По-перше, вони відчувають стрес від різкої зміни середовища, втрати домівки, друзів, родичів та усього, що є для них звичним. Вони можуть відчувати страх, тривогу та невпевненість у майбутньому. По-друге, вони також можуть відчувати складнощі через входження до нового соціального оточення, знаходження нових друзів, а також пристосування культури нового регіону, якщо він є для них незвичним. По-третє, діти із сімей внутрішньо переміщених осіб можуть зіткнутися з дискримінацією або стигматизацією від однолітків або навіть вихователів через їх статус вимушених переселенців. Це може призвести до відчуття відчуженості та ізоляції. Тому важливо, щоб вихователі в ЗДО були освічені щодо цих викликів та мали засоби та стратегії для їх подолання, забезпечуючи дітям відчуття безпеки, підтримки та гарантували їх успішну адаптацію до нового соціального середовища.

У наступному розділі дослідження буде обговорюватися процес підготовки та організації емпіричного дослідження щодо адаптації дітей із сімей

внутрішньо переміщених осіб до нового закладу дошкільної освіти, методології та процесів аналізу результатів емпіричного дослідження.

РОЗДІЛ II.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ СІМЕЙ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДО НОВОГО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

2.1. Характеристика груп дослідження

Ознайомившись із науковою літературою, присвяченою вивченню адаптації дітей дошкільного віку до нового ЗДО, можна зробити висновок, що проблема адаптації дітей із сімей ВПО до нової системи соціального оточення є недостатньо оціненою, що свідчить про важливість і необхідність поточного дослідження.

Дослідження проблем, пов'язаних з адаптацією дітей дошкільного віку із сімей ВПО до нового ЗДО, потребує використання фундаментального набору засобів і методів що дозволить нам дослідити умови адаптації, з цією метою ми розробили детальний план дослідження, який включає в себе ряд взаємодій з дітьми, батьками та вихователями ЗДО. Ці взаємодії передбачають проведення спостереження, анкетування, лекції та тренінгу. Спостереження будуть зосереджені на взаємодії дітей з вихователями та іншими дітьми, а також на їх поведінці в новому середовищі, що допоможе ідентифікувати позитивні зміни у ставленні до нового ЗДО, що є однією з умов для успішної адаптації. Анкетування буде проведене з вихователями, щоб зрозуміти їх досвід та виклики, з якими вони стикаються при роботі з дітьми із сімей ВПО, що буде закріплено тренінгом, який дозволить їм підвищити свої навички та стане однією з умов для успішної адаптації дітей із родин ВПО до нового ЗДО. Анкетування буде проведене також серед батьків, щоб визначити їх ставлення до ЗДО, рівень довіри до педагогів-вихователів та готовність до взаємодії з ЗДО, що буде підкріплено лекцією, яка допоможе їм по новому поглянути на процес їх взаємодії з ЗДО та власними дітьми. Це стане передумовою позитивного ставлення до нового ЗДО у дошкільнят із сімей ВПО, що є складовою успішної адаптації дитини до нового ЗДО. Також будуть вивчені унікальні аспекти

спрямованості роботи ЗДО з родинами нових дітей та педагогами-вихователями, які працюють з молодшими дошкільниками. Це дозволить нам краще зрозуміти, як означені умови сприяють успішній адаптації дітей із сімей внутрішньо переміщених осіб до нового ЗДО.

Для досягнення мети, а саме для визначення необхідних соціально-педагогічних умов адаптації дітей дошкільного віку із сімей ВПО до нового ЗДО, протягом березня-квітня 2023 року було проведено емпіричне дослідження (у цифровому форматі з використанням програмного забезпечення ZOOM) серед дошкільників, вихователів та батьків дітей із ЗДО «Феномен» м. Києва.

В емпіричному дослідженні брали участь:

- 12 дітей дошкільного віку (з яких 42% хлопчиків і 58% дівчаток) ЗДО «Феномен» м. Києва, яких було розподілено за віком та статтю (вік від 3 до 5,5 років);
- 7 педагогів-вихователів;
- 31 представник родини (віком від 23 до 77 років): 20 батьків, 8 бабусь та дідусів та 3 інших (опікунів).

2.2. Характеристика методик дослідження

Діагностичним інструментарієм, згідно зазначених завдань, визначено: комплексну методика діагностики ставлення дитини дошкільного віку до нового ЗДО, «Модифіковану методику незакінчених ситуацій (МНС) для діагностики компетентності батьків» (розробленої Н. Міхеєвою) та комплект з 2-х авторських анкет для батьків і вихователів.

Для визначення ступеня компетентності батьків у взаємодії з дітьми використовується методика «Модифіковані незавершені ситуації» (розробка Н. Міхеєвої) [35]. Вона реалізується на ідеї створення сценаріїв, які вимагають від батьків прийняття рішень, що виявляють їх здібності у різних сферах виховання. Цей метод дає можливість оцінити емоційну стабільність, здатність встановлювати межі, позитивне спілкування та інші аспекти батьківської компетентності. Застосування цього методу допомагає фахівцям у галузі

психології та педагогіки оцінити потреби батьків у підтримці та розвитку їхніх здібностей, а також надати ефективну допомогу, яка покращить взаємодію батьків з дітьми, як одну із умов успішної адаптації.

Реалізації мети визначення ролі та впливу батьків і вихователів на дитину в період переходу до нового соціального контексту, а також виявленню необхідних умов для співпраці вихователів із родинами, що належать до категорії ВПО, сприяло використання авторської анкети для батьків і вихователів.

Було проведено опитування батьків. Його метою було визначити роль і вплив батьків на своїх дітей у період адаптації до нового соціального контексту та виявити необхідні умови для співпраці ЗДО та сім'ї (Додаток Б). Запитання опитувальника для батьків стосувалися виявлення та визначення їх свідомості до проблематики адаптації дітей дошкільного віку із сімей ВПО до нового ЗДО. У тесті визначені наступні блоки:

- Вибір між вихованням вдома та відвідуванням закладу дошкільної освіти;
- Особи, відповідальні за повноцінний розвиток, виховання та навчання дитини у дошкільні роки;
- Користь відвідування закладу дошкільної освіти для дитини;
- Труднощі, з якими зустрічаються батьки під час перших днів відвідування закладу дошкільної освіти;
- Причини зміни поведінки та настрою дитини під час періоду адаптації;
- Значення гри в житті дитини;
- Особа, яка головним чином займається вихованням дитини в родині;
- Зміни, які б батьки хотіли бачити в роботі вихователя з їх дитиною;
- Форми роботи, які найбільше задовольняють батьків.

Результати, які очікуємо отримати, полягали у зборі інформації про думки, досвід та переживання батьків щодо адаптації дітей дошкільного віку із сімей внутрішньо переміщених осіб до нового закладу дошкільної освіти. Це дозволить отримати уявлення про їхні пріоритети, потреби та впливати на покращення

програм та підходів до адаптації дітей у цьому контексті.

На початку дослідження було проведено експериментальне дослідження з педагогічно-виховним колективом ЗДО (вихователі, методист, адміністратор та ін.) та батьками. Проведено опитування вихователів та зустрічі з адміністрацією з метою визначення наявності означеної проблеми, а також її значимості.

Запитання опитувальника для вихователів стосувалися визначення погляду вихователів на роль ЗДО у житті дитини, зокрема що стосуються процесів адаптації у дітей дошкільного віку із сімей ВПО (Додаток А).

У тесті визначені наступні блоки:

- Визначення значення ЗДО для дитини;
- Розуміння визначення «адаптація» і її оцінка;
- Форми та методи роботи батьків та вихователів;
- Використання сучасних підходів та методів у практиці ЗДО.

Результати, які очікуємо отримати, полягали у отриманні відповідей про пріоритетність завдання ЗДО з точки зору її учасників, розуміння концепції адаптації та її ролі у розвитку дитини, виявлення ефективних форм та напрямів роботи з батьками, а також у визначенні популярних видів діяльності в сучасних ЗДО.

Науковий аналіз практичного досвіду є основою вдосконалення процесу формування позитивного ставлення до нового ЗДО у дітей із родин ВПО, як умови успішної адаптації. Він визначає найбільш ефективні методи та засоби вирішення конкретної проблеми, визначає труднощі, пов'язані з діяльністю вихователя, шлях вирішення того чи іншого питання чи проблеми.

Обрана діагностична методика «Модифікована методика незакінчених ситуацій (МНС) для діагностики компетентності батьків» (розробник Н. Міхеєва) дозволила проаналізувати взаємозв'язок почуттів і вчинків батьків по відношенню до дітей, їх батьківських установок і переконань, особливостей стосунків з дітьми, їх емоційне ставлення до дитини, рівень зацікавленості та участі батьків у житті дитини, їх ставлення до ЗДО (Додаток Г).

Важливо зазначити, що першочерговими завданнями дослідження,

відповідно до специфіки якісного підходу до аналізу складних, багатоаспектних процесів, є пошук і документування первинних закономірностей і тенденцій у ставленні до нового ЗДО дітей дошкільного віку із родин ВПО, а також в контексті врахування впливу розвивального середовища.

Метод цілеспрямованого спостереження передбачав багаторазове спостереження за діяльністю дошкільників під час їх адаптації до нового ЗДО. Були застосовані діагностичні сценарії, які спонукали дитину до прояву ставлення, бажання спілкуватися, участі в діяльності, інтересів, способів розпізнавання негативних емоцій (плачу, агресії, тривоги, страху), впевненості в собі, комунікабельності, ініціативності та відкритості до стосунки з іншими.

Під час проведення спостереження, були зафіксовані: здатність дитини діяти незалежно від допомоги дорослого в різних ігрових сценаріях і заняттях, вияв ініціативи, елементів самостійності, найпростіших засобів досягнення результату.

2.3. Етапи дослідження та процес обробки отриманих результатів

Дослідження було поділено на три частини.

На *першому етапі* проведено теоретичний аналіз підходів до вивчення адаптації дітей дошкільного віку до нового ЗДО, визначено психологічні особливості адаптації дітей дошкільного віку із сімей ВПО, уточнено мету та завдання дослідження, обрано методичний інструментарій, і була розроблена програма дослідження.

На *другому етапі* досліджено ступінь готовності родин з категорії ВПО до взаємодії із ЗДО, обізнаності та готовності до взаємодії вихователів ЗДО з дітьми, внутрішню взаємодію в родинах ВПО та загальної атмосфери ЗДО як умов успішної адаптації дитини на етапі входження в нове середовище. Проведено діагностику респондентів, зібрано та проаналізовано емпіричні дані.

На *третьому етапі* було узагальнено результати експериментального дослідження, оцінено їх відповідність меті та завданням дослідження, інтерпретовано результати дослідження та виведено з них рекомендації щодо

використання в закладі дошкільної освіти. В результаті, ці рекомендації стали основною для розробки рекомендованих матеріалів для адаптації дітей дошкільного віку з сімей ВПО.

Для проведення комплексного емпіричного дослідження адаптації дітей із сімей ВПО до нового ЗДО, розроблено програму, яка включала такі етапи: діагностика ставлення дошкільників до закладу, вивчення готовності вихователів до формування позитивного ставлення у дітей, аналіз документації, що стосується адаптаційного періоду, визначення готовності батьків до співпраці з вихователями та взаємодії вихователів і батьків щодо формування у дошкільників позитивного ставлення до нового ЗДО. Крім того, було задокументовано необхідні соціально-педагогічні умови для позитивного ставлення до освіти в ЗДО, проведено педагогічний тренінг для батьків, а також реалізовано верифікаційну перевірку для оцінки ефективності результатів проведеного дослідження.

Дослідження наукових джерел показує, що позитивне ставлення дітей дошкільного віку до ЗДО залежить від ставлення їхніх батьків до ЗДО та бажання конструктивної взаємодії з адміністрацією та вихователями ЗДО. У результаті основною метою експерименту стали діагностичні бесіди з батьками, які передбачали:

1. Дослідження ступеня батьківського досвіду, характеру дитячо-батьківських стосунків, загальних умов сімейного виховання дітей (наявність старших родичів або опікунів).
2. Дослідження ставлення батьків до ЗДО (виявлення власного дитячого досвіду відвідування ЗДО, попередні взаємодії з представниками ЗДО).
3. Дослідження готовності батьків до взаємодії з ЗДО в рамках процесу формування позитивного ставлення дітей із сімей ВПО до нового ЗДО.

На сьогоднішній день сформувався уявлення про сім'ю як про первинний і найбільш значущий соціальний інститут, значення якого в житті та розвитку дитини є винятковим. Емоційна прив'язаність дитини до сім'ї є вагомим психологічною складовою, яка впливає на особистісний розвиток дитини (В.

Котирло, В. Манова-Томова та ін.) [9].

Протоколи спостереження, поряд з іншими визначальними характеристиками діяльності, задокументували здатність дитини до оптимізму в труднощах, а також сталість цих рис. Була створена та оцінена система символічних позначень, яка сприяла збереженню конкретної інформації спостережень. Під час опитування проводилося спостереження, що сприяло збору інформації про поведінку дітей у різних життєвих середовищах у період адаптації.

Результати спостереження були зафіксовані в протоколі, що сприяло об'єктивному та точному розрахунку та аналізу отриманих даних. Конкретні цілі спостереження включали та були зафіксовані в межах протоколу:

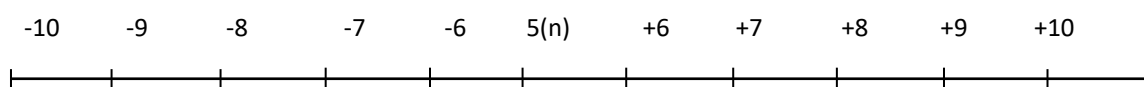
- зацікавленість або відразу дитини до учасників групи, однолітків, групової діяльності, дій та особистості вихователя, навколишнього середовища;
- емоційні відгуки дитини під час розмови з вихователем, під час художньої творчості;
- зміст розповідей дітей про своє ставлення до інших дітей і дорослих;
- способи взаємодії дитини із зовнішнім світом (дітьми та дорослими) у вільний час;
- дії вихователя покликані виховати у дитини як об'єкта спостереження позитивне ставлення до нової ЗДО.

У процесі визначення етапу експериментального дослідження були створені різні протоколи, які описували емоційний стан кожної дитини на етапі адаптації. Розроблено протокол спостереження за емоційними проявами та активністю на етапі адаптації, ця схема використовувалася як невід'ємний компонент оцінки різних аспектів: інтересів дитини, емоційної стійкості, контактності та активності.

До протоколів створено рекомендації щодо символіки та маркування. Буква К є центром уваги дитини в цей період часу; маленька літера поруч — з ким дитина в першу чергу контактує (м — мама, т — тато, б — бабуся, д — дитина).

Лінійка емоційного стану – це лінійка, яка складається з чисел від -10 до +10, типове значення – 5. З лінійкою в руках ми змогли визначити, наскільки емоційний стан дитини змінювався протягом дня та які фактори впливали на це.

*Лінійка емоційного стану
дитини молодшого дошкільного віку на етапі адаптації*

Для полегшення інтерпретації емоційного стану дитини молодшого дошкільного віку на етапі адаптації до нового ЗДО створено таблицю норм станів (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Норма поведінкових станів (за Шапарець М. А.)

5 (N) норма – стан спокійний, позитивний, урівноважений			
– 6	збуджений, не урівноважений, настрої мінливий	+ 6	позитивний, збуджений, але контролює себе
– 7	емоційна неурівноваженість, відчуття незначного дискомфорту, невпевненості у собі	+ 7	стан близький до надмірної збудженості
– 8	мірно істеричний стан, пригніченість, не завжди контролює свої емоції	+ 8	надмірне збудження
– 9	прояви нервового збудження	+ 9	складно кероване збудження
– 10	критична істерика	+ 10	не кероване збудження

Маркер кольору впевненості дитини (ілюстрований на рис. 2.1) був прикрашений кружками різного кольору, які мають чітку ознаку. Інформацію вносили кожну годину перебування дитини, яка адаптується до нового ЗДО.

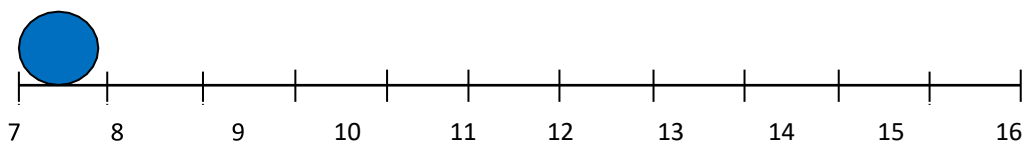

Рис. 2.1. Кольоровий маркер прояву впевненості дитини дошкільного віку на етапі адаптації

Змінена таблиця подання норм у вигляді кольорових маркерів представлена в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Адаптована інтерпретація норми поведінкових станів з використанням кольорових маркерів

	дитина активно спілкується з усіма іншими дітьми, вони грайливі і допитливі, їм цікаві інші (синій колір).
	дитина спілкується та грає з іншими дітьми, цікавиться конкретними предметами, розслаблена, але перебуває у тривожному стані (зелений колір).
	дитина більше схильна до самотності, відмежовується від інших дітей, проводить більше часу з дорослим (блакитний колір)
	дитина відсторонена, не взаємодіє з іншими; все навколо нецікаво, вона тиха (жовтий колір).
	дитина надзвичайно напружена, відсутня соціальна взаємодія, спостерігаються емоційні спалахи (крик, плач) і підвищена агресивність (червоний колір)

Піраміда показників рівня активності дитини (за Шапарець М. А.) (рис. 2.2) має п'ять рівнів: високий, вище середнього, середній, нижче середнього та низький. Дані про рівень активності дитини реєструвалися протягом кожної години перебування дитини в новому ЗДО, а також про те, чи з ким або чим дитина займалася протягом цієї години.

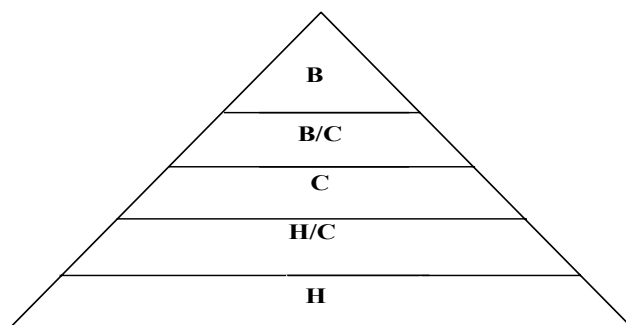

Рис. 2.2. Піраміда показників рівня активності дитини дошкільного віку на етапі адаптації

Для полегшення інтерпретації піраміди показників рівня активності дитини на етапі адаптації створено таблицю рівнів активності дитини на етапі адаптації (див. табл. 2.3).

Таблиця 2.3

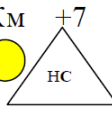

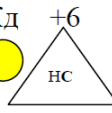

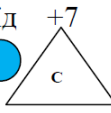

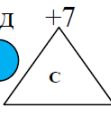

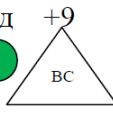

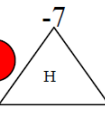

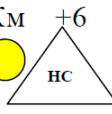

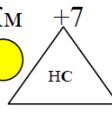

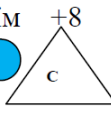

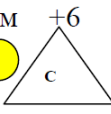

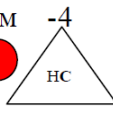

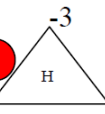

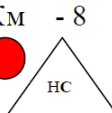

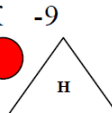

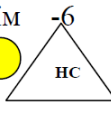

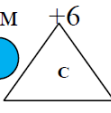

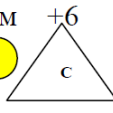

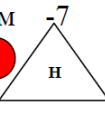
Інтерпретація рівнів активності дитини дошкільного віку на етапі адаптації

Рівні активності дитини	
Високий	Дитина енергійна, наполеглива, глибоко цікавиться людьми та навколишнім середовищем; демонструють предметну діяльність (орудійна, ігрова); мають орієнтацію на самостійність, отримують задоволення, орієнтовані на оцінку дорослих; швидко адаптуються до життєвого ритму, перебувають переважно в позитивному стані.
Вище-середнього	Дитина, як правило, досить активна, має розвинену предметну активність, із задоволенням демонструє свої успіхи, засвоює норми власної поведінки та загальні норми поведінки.
Середній	Слабко виражена ініціатива, переважно в позитивному стані, намагається налагодити контакт з дорослими або однолітками. Реєструються спроби використовувати складні мовні конструкції при взаємодії з дорослими та однолітками.
Нижче-середнього	У дитини слабка ініціатива, скупий соціальний зв'язок і апатія, слабка пізнавальна активність, часткова залежність від дорослого, несформованість індивідуального «Я».
Низький	У дитини спостерігається зниження загального життєвого тону, відсутність пізнавальної активності, повна залежність від дорослого, активність не спрямована на досягнення мети, спостерігаються емоційні спалахи, підвищена агресивність.

Щоб краще проілюструвати цей підхід, розглянемо фрагмент протоколу, який використовувався під час спостереження за дитиною (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Форма для протокольного фіксування оформлення результатів спостереження.

№	Ім'я дитини	Години					
		8	9	10	11	12	13
1.	Оля К.	Км +7 іграшка	Кд +6 дитина	Кд +7 дитина	Кд +7 дитина	Кд +9 іграшка	К -7 дитина
2.	Саша Т.	Км +6 іграшка	Км +7 іграшка	Км +8 дитина	Км +6 іграшка	Км -4 іграшка	К -3 дитина
3.	Юра В.	Км -8 іграшка	К -9 дитина	Км -6 іграшка	Км +6 дитина	Км +6 іграшка	Км -7 дитина

Якщо ознайомитися з даними протоколу, то можна помітити, що емоційний стан дитини змінювався під час надходження дитини в новому ЗДО (розлука з близькою людиною), коли її одягали на прогулянку, коли вона вступала в групу, і перед тим, як вона лягала спати (це нагадало дитині їхню сім'ю). Під час прогулянки дитина відволікається на ігри з іншими дітьми, забуває про свою родину, внаслідок чого емоційний стан покращується. Проте є діти, які уникають оточуючих, не спілкуються з оточуючими – це пояснюється труднощами адаптації дитини до нового середовища.

Під час діагностики враховували нестійкість уваги дітей, швидку зміну інтересів, можливість сприйняття елементів фантазії у відповідності до реальності.

Визначне значення на етапі діагностування також мали спонукальні, стимулюючі ситуації, які залучали дітей до активності. Це особливо важливо, коли спостереження стосувалося малоактивних дітей.

Ще серед методів означеного експерименту було використано процедуру словесних доручень і завдань. Цей ресурс допоміг дослідити індивідуальні особливості та потенційні можливості конкретної дитини під час виконання поставлених завдань.

Оскільки третина досліджуваних дітей із родин ВПО мала низький рівень активного мовленнєвого розвитку, мали обмежений словниковий запас, важливо було зрозуміти, як ці діти спілкувалися з однолітками та дорослими, як вони намагалися задовольнити свої потреби та бажання під час адаптації до нового ЗДО. Для визначення індивідуальних особливостей мовлення дитини досліджувалися продукти її діяльності: малюнки, моделі та сконструйовані вироби. Участь маленьких учасників у цьому виді діяльності сприяла об'єктивній оцінці експериментатором сформованості ставлення кожної дитини.

Для уточнення та поглиблення інформації, отриманої під час спостереження, застосовувався метод індивідуальної бесіди, що дозволив зрозуміти внутрішнє ставлення дітей до світу в цілому.

Звернемося до аналізу результатів проведеного обстеження. Діагностичні процедури допомогли визначити, наскільки діти з сімей ВПО виявляли позитивне ставлення до нового ЗДО. Після експерименту дослідники спостерігали за ставленням дітей до ЗДО.

Вітчизняна наука і соціально-педагогічна практика визнали гру провідною діяльністю дітей дошкільного віку, ця діяльність впливає на розвиток і формування всіх психічних процесів, якостей і особистісних рис дитини (Л. Артемова, Р. Жуковська, Р. Іваннікова, О. Усова, К. Щербакова та ін.). [18]. У результаті можна зробити висновок, що діяльність, пов'язана з іграми, має вирішальне значення для процесу адаптації, активність в ігровій взаємодії є фактором певного рівня адаптації.

За результатами були зроблені такі висновки: «новачки» – діти із сімей ВПО першого візиту до ЗДО рідко входять до мікроігрових об'єднань, мають пасивну поведінку. Низька практична активність дітей високого і вище середнього рівнів (12,1% і 14,9%) пояснюється недостатньою спрямованістю на розвиток готовності дітей до участі в елементарній ігровій та пізнавальній діяльності в сімейному вихованні.

Центральна роль спілкування в розвитку самостійності дітей відводиться соціальній значущості поставлених цілей. Обов'язок дорослого в спілкуванні полягає в тому, щоб «пояснити» дитині наявність соціального, загального і зрозумілого продукту його дій. Дорослий не тільки допомагає дитині досягти розумного, корисного і зрозумілого результату, але й пояснює, чому спроба була невдалою, і пропонує альтернативне рішення. При відсутності спілкування дітей і дорослих, при не індивідуальній і не організованій предметній діяльності дітей, істотно гальмується розвиток їхньої суб'єктності, не формується здатність до спеціальних навичок [1].

Результати дослідження свідчать про те, що мовлення дошкільнят із сімей ВПО переважно екстралінгвістичне (міміка, жестикуляція), діти малоініціативні у мовленні, менше беруть участь у спільній діяльності (найвиразніше це було у мовленнєво-пасивних дітей).

Важливо, щоб під час індивідуальної діагностики (коли дитині пропонують говорити) дитина займалася завданням за допомогою дорослого. Важливо визнати, що особлива допомога надавалася, коли експериментатор дізнався, що дитині важко зробити це самостійно, але покладався на допомогу вихователя. Такий спосіб подачі завдань дозволяв досліджувати не тільки поточний рівень дитини, але й те, що вона може зробити за допомогою дорослого, це було названо «найближчою до розвитку» зоною (за Л. С. Виготським) [5].

Важливо зазначити, що під час цілеспрямованого спостереження прояви активної, самостійної поведінки були нестійкими, настрій дітей часто змінювався. Коли активність переходила в пасивність, інтерес до одного виду

діяльності знижувався до байдужості. Діти були активними лише тоді, коли їм хотілося бути активними. Якщо завдання не відповідало їхнім бажанням, вони або залишали його виконаним, або виконували його неправильно. Результати дослідження засвідчили, що показники прояву навичок як самостійної дії в більшості випадків суттєво не відрізнялися від самостійної поведінки в повсякденному житті або під час структурованих занять. Виявлено, що значна частина дітей має схильність до виконавчої поведінки, вони діяли виключно у відповідь на вказівки експериментатора.

У результаті аналізу результатів дослідження можна помітити, що діти дошкільного віку з сімей ВПО мають певні досягнення та незначний «життєвий» досвід, починають взаємодіяти з однолітками, вербально звертатися за допомогою виразу обличчя та жестів. Діти з родин ВПО мають певні досягнення, що проявляються під час виконання ними завдань, але це залежить від ситуації, емоційного стану дітей, спонукань дорослого і, як правило, через індивідуальний контакт чи діяльність. І все ж немає сталої моделі самостійної поведінки, прояви в більшості випадків ситуативні та умовні.

Висновки до другого розділу

Узагальнення результатів експерименту та даних попередньої теоретико-наукової складової дослідження дає підставу для ряду висновків:

1. Взаємодія сім'ї та ЗДО розглядається як складний процес, на який впливають обидва соціальних інститути. Основною метою двох соціальних сил, які взаємодіють, є особистість дошкільника, взаємодія дошкільника і сім'ї розглядається як процес реалізації зв'язків та відносин ЗДО і сім'ї і є умовою, що реалізує першочергову мету цього процесу – адаптацію дитини із сім'ї ВПО до нового соціального середовища. Показано, що ефективності роботи з батьками дітей дошкільного віку із сімей ВПО можна досягти за умови усвідомлення батьками важливості сім'ї та допоміжної ролі педагогів-вихователів у розвитку, вихованні та навчанні дитини, досягненні єдності у визначені мети і завданнях, вимогах, методах і прийомах та безпосередньої участі батьків у формуванні

особистості дитини.

2. Дослідження показало, що численні методи взаємодії вихователів з батьками сприяють досягненню поставленої мети – успішно пройти етап адаптації в новому ЗДО, налагодити максимально ефективну співпрацю з дорослими, які оточують дитину, і позитивно впливають на розвиток дитини. Але, на жаль, без відповіді залишається питання змісту теоретичного матеріалу та практичних навичок, які необхідні батькам для успішної навчальної діяльності та її позитивного впливу. Концепція єдності у вихованні дітей відображається в тому, що такі ж вимоги пред'являються і до сім'ї, що дозволить створити гармонійне середовище в ЗДО.

3. Програма емпіричного дослідження включала розгалуження трьох напрямів відповідно до умов, що визначені для успішної адаптації дітей із сімей ВПО до нового ЗДО: I напрям – дослідити позицію ЗДО щодо організації цільової зайнятості з родинами дітей-переселенців та педагогами-вихователями, які з ними працюють; II напрям – співпрацювати з батьками; III напрям – співпрацювати з дітьми.

Висновки до другого розділу демонструють, що розроблений план дослідження дозволяє ефективно визначати умови адаптації дітей із сімей ВПО до нового ЗДО та взаємодіяти з ними. Він включає в себе ряд взаємодій з дітьми, батьками та вихователями ЗДО, які передбачають проведення спостереження, анкетування, лекції та тренінгу. Ці заходи спрямовані на вивчення взаємодії дітей з вихователями та іншими дітьми, а також на їх поведінку в новому середовищі. Вони також підкреслюють важливість взаємодії між сім'ями, ЗДО та вихователями у процесі адаптації дітей із родин ВПО до нового середовища та вказують на необхідність подальшого дослідження та розробки ефективних підходів для підтримки дітей із сімей ВПО в процесі їх адаптації до нового ЗДО, зважаючи на означені умови: позитивне ставлення дитини до нового ЗДО, що формується через взаємодію з вихователями та іншими дітьми; готовність вихователів до роботи з дітьми із сімей ВПО, що включає розуміння їх специфічних потреб та викликів; активна участь батьків у процесі адаптації

дитини, що включає їх ставлення до ЗДО, рівень довіри до педагогів-вихователів та готовність до взаємодії з ЗДО.

Наступний розділ роботи буде присвячений аналізу емпіричного дослідження з адаптації у дітей дошкільного віку із сімей ВПО до нового ЗДО, а також розробці комплексу практичних рекомендацій щодо забезпечення соціально-педагогічних умов ЗДО адаптації дітей дошкільного віку із сімей ВПО.

РОЗДІЛ III.
УЗАГАЛЬНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕМПІРИЧНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ СІМЕЙ
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДО НОВОГО ЗАКЛАДУ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

3.1. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження

Важливо відзначити, що 67% тих, хто відповів на запитання «Чи ведеться цілеспрямована робота з батьками дітей із сімей внутрішньо переміщених осіб?» надали негативну відповідь (рис. 3.1).

Рисунок. 3.1. Діаграма «Чи ведеться цілеспрямована робота з батьками дітей із сімей ВПО?»

Проте приблизно 75% педагогів-вихователів впевнені, що формування батьківської культури є важливим та необхідним, близько 21% вважають, що це складно або неможливо в контексті ЗДО, оскільки щоденна робота з дітьми

забирає багато часу, тому й просто не вистачає часу на інші справи. 3% респондентів не мають однозначної думки (рис. 3.2).

ФОРМУВАННЯ БАТЬКІВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

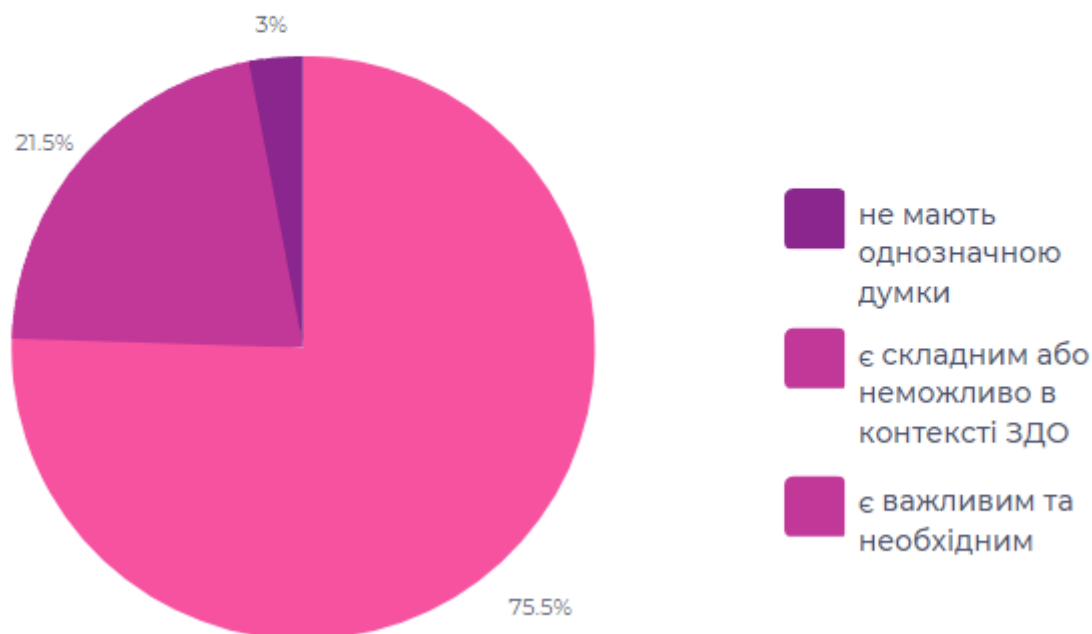

Рисунок. 3.2. Діаграма «Формування батьківської культури»

Зазначимо, що 59% вихователів стверджують про готовність до процесу взаємодії з батьками, кажуть, що це відбувається щодня; 31% мають сумніви щодо готовності, оскільки розуміють, що йдеться про цілеспрямоване професійне спілкування; 7% підтверджують свою «неготовність», 3% не розуміють, у чому полягає готовність до цього завдання (рис. 3.3).

ВЗАЄМОДІЯ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО З БАТЬКАМИ

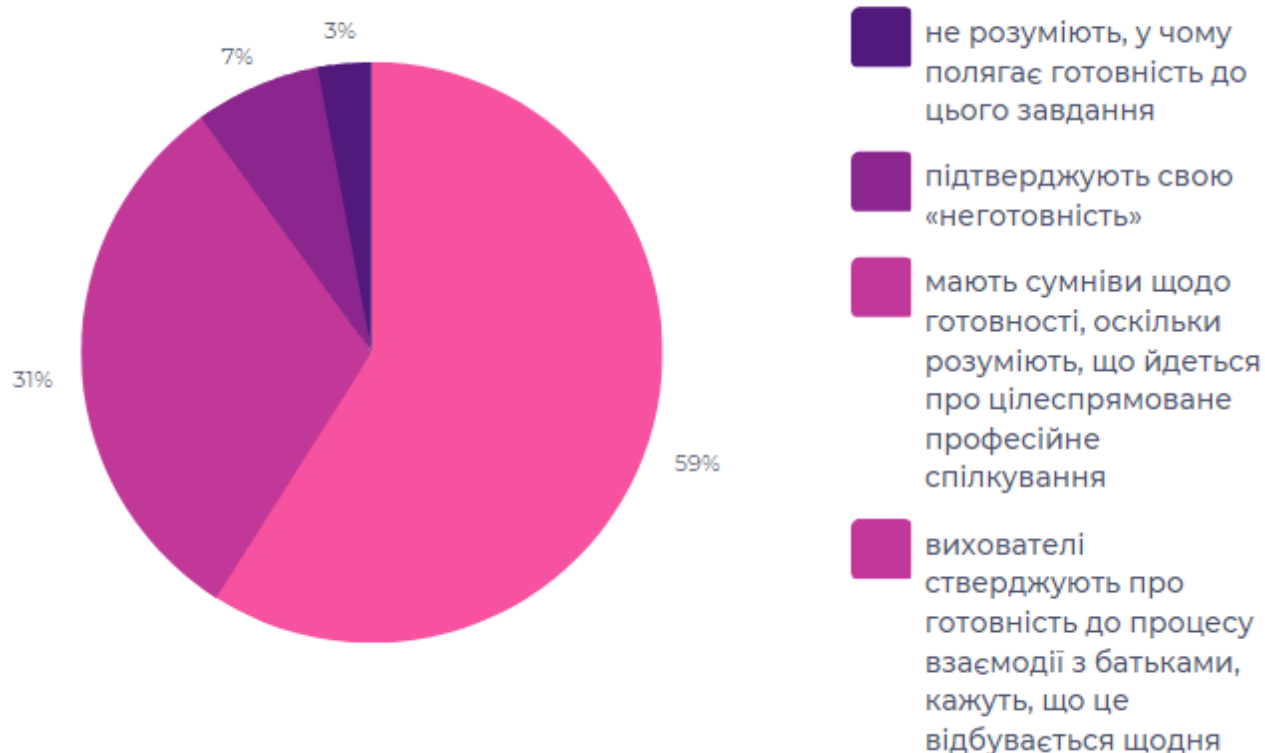

Рисунок. 3.3. Діаграма «Взаємодія вихователів ЗДО з батьками»

І навпаки, діагностика батьків сприяла виявленню спільних і відмінних деталей у тому, як батьки бачили проблему взаємодії дитини із ЗДО, що відбувалося під час адаптаційного періоду дитини. У результаті 31% батьків вважають проблему нагальною, 63% не вважають за потрібну таку взаємодію, а 8% не можуть з упевненістю сказати, нагальна проблема чи ні (рис. 3.4).

ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОДІЇ ДИТИНИ З ЗДО (ПОГЛЯД БАТЬКІВ)

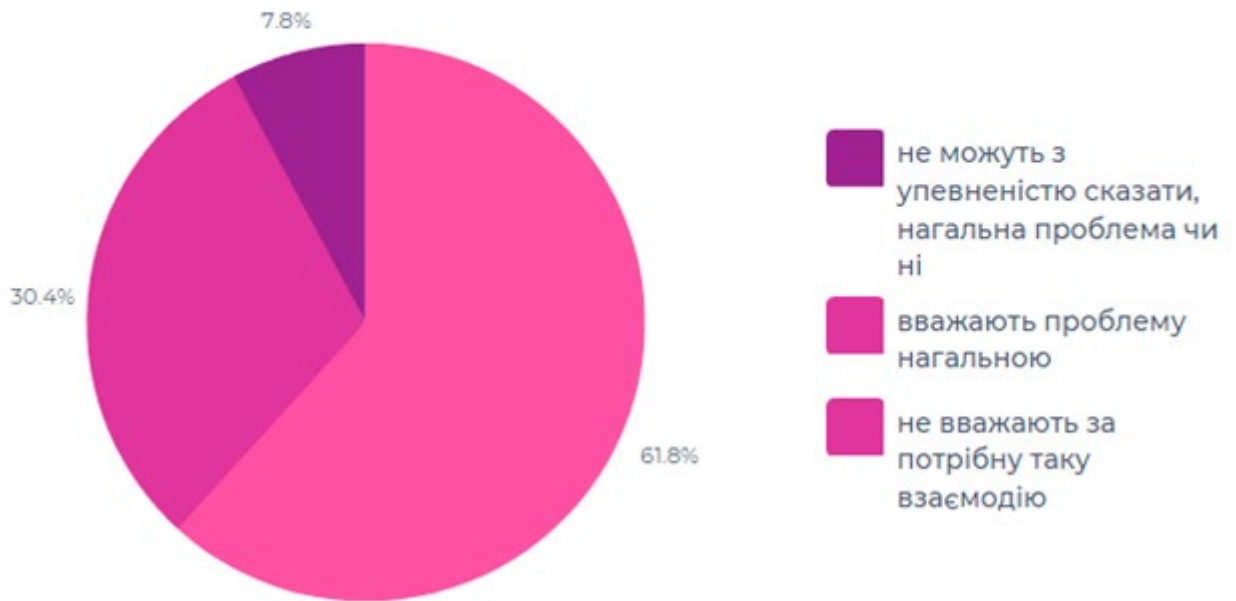

Рисунок. 3.4. Діаграма «Проблема взаємодії дитини із ЗДО (Погляд батьків)»

На жаль, лише 11% батьків виявили зацікавленість у цілеспрямованій співпраці з ЗДО, 45% сімей проігнорували можливість участі, решта 43% поставилися до пропозиції байдуже (рис. 3.5).

СПІВПРАЦЯ БАТЬКІВ (РОДИН) З ЗДО

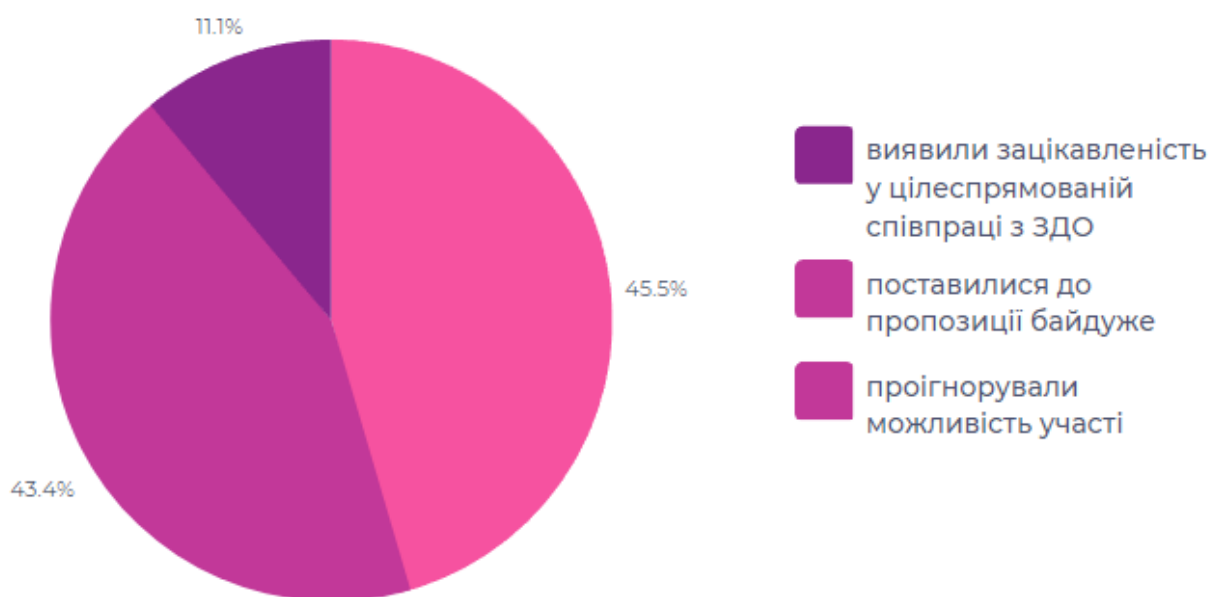

Рисунок. 3.5. Діаграма «Співпраця батьків (родин) з ЗДО»

У результаті аналіз результатів опитування підтвердив важливість обраного питання дослідження та наявність різних точок зору батьків і вихователів щодо взаємодії батьків і ЗДО, яке необхідна для того, щоб полегшити адаптацію дитини до нових соціальних умов та задля формування позитивного ставлення до ЗДО у дітей із сімей ВПО.

Ознайомлення зі станом досліджуваного питання в практиці роботи ЗДО показало, що організація та управління перебігом адаптації дітей дошкільного віку визначається переважно неефективними формами, методами і прийомами.

Вихователі не приділяють уваги організації міжособистісного спілкування дітей з однолітками та дорослими, натомість вони зосереджуються насамперед на виконанні гігієнічних процедур та своєчасності розпорядкових заходів, це привчає дітей до правил колективного життя. Багато питань, що виникають у спілкуванні, педагоги-вихователі вирішують самостійно, без участі дітей. У молодших групах інтерактивні методи роботи практично не використовуються; потенційна користь від гри неактивна в процесі адаптації, не здійснюється

диференційований підхід до «чужих», мінімально виконується розширення соціального досвіду дітей, слабо проводиться робота з розвитку соціальної компетентності, психолого-педагогічної підготовки вихователів до роботи із дітьми та їх батьками.

Аналіз взаємодії дослідників і педагогічно-виховного колективу, а також взаємодії з батьками щодо досліджуваної проблеми засвідчив наявність певних заходів, однак якісний аналіз засвідчив їх одноманітність і суперечливість у виконанні. У зв'язку з цим педагоги-вихователі зазвичай на батьківських зборах діляться інформацією з батьками про адаптаційний період дітей у ЗДО, рідше – на індивідуальних консультаціях, а натомість використовують папки-пересувки. Така форма взаємодії вихователів і батьків, як патронаж та пріоритетність індивідуальних запитів, не була задокументована. Індивідуальна бесіда з батьками насамперед спрямована на загальний розвиток дитини, аналіз поведінкових реакцій.

У результаті опитування педагогів-вихователів було зібрано таку інформацію: більшість респондентів (54,7% опитаних) вважають першочерговим обов'язком догляду за дитиною виховання особистості дитини, 24,8% вважають адаптацію та розвиток дитини, 20,5% вважають важливим навчати дітей знань, умінь і навичок (рис. 3.6).

ПЕРШОЧЕРГОВИМ ОБОВ'ЯЗКОМ ЗДО Є?

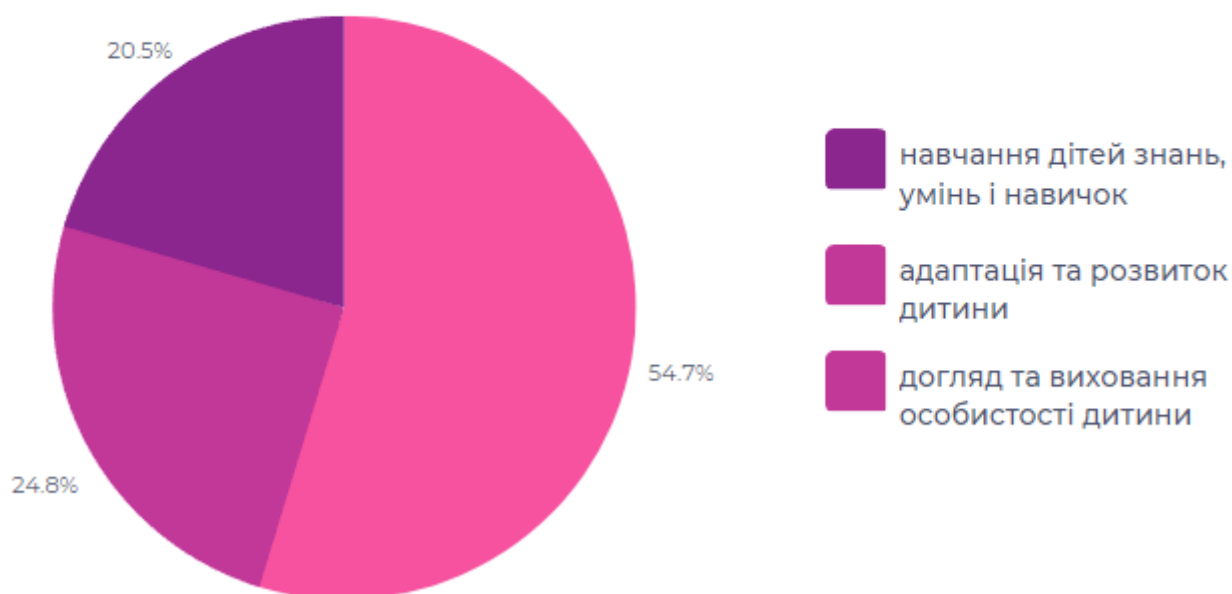

Рисунок. 3.6. Діаграма «Першочерговим обов'язком ЗДО є?»

Дослідження даних анкети показало, що педагоги-вихователі дають складне визначення слова «соціалізація», що включає в себе адаптаційні процеси, навіть якщо їм пропонують варіанти відповіді. 42,5% респондентів правильно відповіли на запитання та визначили соціалізацію як процес, який передбачає як засвоєння дитиною соціального досвіду та цінностей, так і входження в суспільство. 33,6% вихователів вважають соціалізацію процесом адаптації, тобто адаптацією дитини до навколишнього соціального середовища та оточуючих людей. Решта респондентів (23,9%) визначили соціалізацію як процес введення дитини в суспільство, гармонійний розвиток дитини (рис. 3.7).

ВИЗНАЧЕННЯ СЛОВА "СОЦІАЛІЗАЦІЯ"

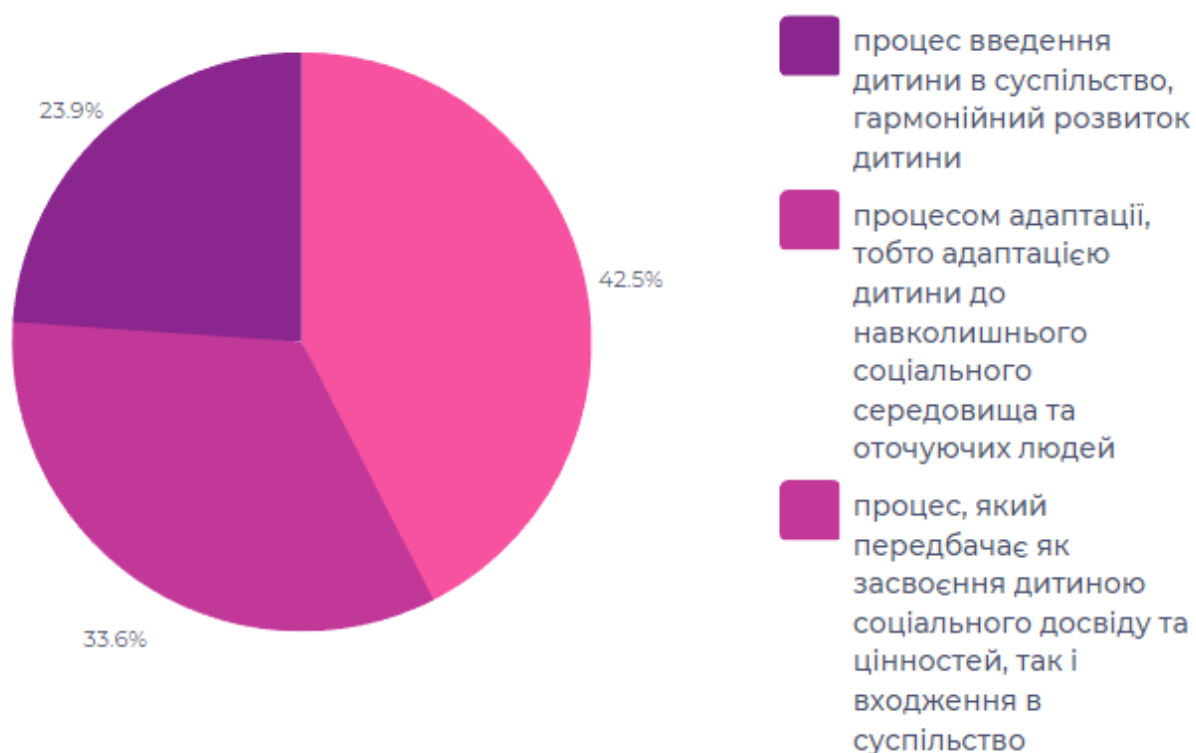

Рисунок. 3.7. Діаграма «Визначення слова «Соціалізація»

На запитання анкети (рис. 3.8): «Які із видів діяльності максимально сприяють адаптації дошкільників?» були отримані такі відповіді: ігрова діяльність, а саме сюжетно-рольова (85,4%), пізнавальна діяльність (43,5%), образотворче мистецтво (43,4%) та музична діяльність (19,7%). Серед багатоманітних ігор вихователі в першу чергу відносять логічні ігри (лото, головоломки, логічні задачі, це найбільше подобається дітям у груповій обстановці).

ЯКІ ІЗ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ МАКСИМАЛЬНО СПРИЯЮТЬ АДАПТАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ?

Рисунок. 3.8. Діаграма «Які з видів діяльності максимально сприяють адаптації дошкільників?»

Багато з опитаних вихователів мали великий досвід виховної роботи з дошкільнятами. Це дозволило розглядати їх відповіді як свідчення наявних тенденцій у процесі формування позитивного ставлення до ЗДО у молодших дошкільників. Тому, безперечно, педагоги-вихователі усвідомлюють унікальні особливості розвитку сучасної дитини, її інтереси та вимоги до адекватної адаптації в сучасних умовах життя.

У взаємодії з батьками вихователі зазвичай використовують такі методи (рис. 3.9): батьківські збори (88,5%), бесіди (86,6%), анкетування (72,4%), консультації (46,7%), відвідування сім'ї (17,3%), відкриті заняття, класні збори (22,6%), вивчення сімейного досвіду (14,6%). Значно рідше практикуються інтерактивні методи роботи з батьками, наприклад: сімейні газети, альбоми (6,1%), круглі столи (8,9%), засідання клубу «Родина» (7,1%), психологічна

просвіта батьків (7,4%), психологічні тренінги (2,8%), інформаційні центри (2,9%), статті в місцевих газетах, виступи на місцевому телебаченні (4,7%).

МЕТОДИ ВЗАЄМОДІЇ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО З БАТЬКАМИ

Рисунок. 3.9. Діаграма «Методи взаємодії вихователів ЗДО з батьками»

На жаль, у деяких педагогів-вихователів відсутнє бажання тісніше співпрацювати з батьками з метою використання батьківського потенціалу та оптимізації періоду адаптації дошкільнят молодшої групи. Вони слушно визнають, що це затратить стільки ж енергії, скільки й спілкування з дітьми.

Усі опитані педагоги-вихователі визнали, що батьки часто зверталися до них за порадою. Проте консультацію батьків за змістом запитання проводять рідко: перебивають, сперечаються, нагадують про час. Серед хвилювань батьків за дошкільнят називають: розвиток і виховання дитини (71,4%), реагування на кризи (55,4%), затримку мовленнєвого розвитку (63,4%), як навчити дитину розуму (31,4%), як позбутися проблем з мовленням (14,4%), як раніше почати готуватися до школи (77,3%), як реагувати на неадекватну поведінку дитини вдома (42,5%), прояви агресивності, жорстокості, упертості (43,5%), як подолати

теле- та комп'ютерну залежність (47,1%), як навчити дитину будувати стосунки з однолітками (28,5%). Спільним у підходах різних батьків є сильне бажання знайти когось, хто замість них виправить вади розвитку та батьківські недоліки, а потім поцікавиться якістю результату (рис 3.10).

ЗАПИТИ БАТЬКІВ ДО ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО

Рисунок. 3.10. Діаграма «Запити батьків до вихователів ЗДО»

Серед найскладніших проблем і труднощів, пов'язаних із адаптацією дітей із сімей ВПО до нового ЗДО, вихователі називають: «Труднощі в перші дні відвідування ЗДО», «Режим роботи ЗДО», «Прояви агресії, жорстокості», «Батьківський характер», «Небажання брати участь у вихованні своїх дітей», «Виховання дитини в ЗДО: переваги», «Недостатнє фінансове забезпечення ЗДО».

Як наслідок, відповіді вихователів на анкету свідчать про потребу у педагогах-вихователях з більш глибокими знаннями сучасних проблем первинної адаптації дітей, формуванні позитивного ставлення до ЗДО на початку його відвідування, новітніх методах взаємодії з родиною дітей.

Узагальнимо одержані результати. Дослідження досвіду ЗДО щодо організації роботи з батьками новоспечених вихованців дозволило зробити наступний висновок. Робота з батьками включена у план дій в більшості ЗДО, документація яких була досліджена. Зміст проєкту з батьками дітей із сімей ВПО, що адаптуються до нового ЗДО, включає теми, характерні для розвитку, виховання та навчання дітей дошкільного віку, з якими батьків знайомлять педагоги-вихователі. Зокрема, це теми: «Період адаптації дитини до ЗДО та колективу», «Первинна адаптація малюків», «Фізичний розвиток малюків», «Фізіолого-гігієнічні умови в ЗДО», «Мовленнєвий розвиток». Водночас спілкування з вихователями показало, що плани та реальні досягнення дуже відрізняються. Плани мають служити орієнтиром для фактичної роботи з батьками, але замість цього здійснюється повільний, трудомісткий процес. Крім того, першочерговою причиною цього є незацікавленість батьків, неефективні методи спілкування, відсутність взаємодії батьків із вихователями (більшість монологічні), вони не мотивовані сприймати та усвідомлювати цю інформацію, їх не цікавлять можливості навчання в умовах ЗДО. Як наслідок, загальна оцінка низької якості роботи з батьками дітей із сімей ВПО є невтішною та ще раз свідчить про необхідність оновлення змісту та методів цієї роботи.

Аналіз результатів дослідження загальних умов сімейного виховання нових дітей, досвід батьків і позитивне ставлення до дитини сприяли виявленню деяких характеристик. Так, більшість сімей не користуються допомогою літніх родичів, які б брали участь у вихованні дитини та відвідували їх рідше одного разу на місяць, але частіше батьки вдавалися до послуг найманих нянь. Більшість батьків (85%) мали найнижчі показники за шкалою «Співпраця», що свідчить про невірне відображення дорослими інтересів дитини (ставлять свої бажання та інтереси замість інтересів дитини). Вони також недооцінюють здібності дитини, нехтують їх ініціативою, підтримують суб'єкт-об'єктні відносини. Важливими для нашого дослідження були низькі показники за шкалою «Прийняття», які спостерігалися у 45% матерів і 55% батьків. Це, на жаль, свідчить про те, що батьки часто висловлюють до дитини розчарування, злість, дискомфорт. Багато

батьків усвідомлюють свій обов'язок насамперед надавати матеріальну допомогу дитині, вони неправильно уявляють те, якими мають бути стосунки між дитиною та батьками. Батьки цього типу вважають, що дитячий садок або інший ЗДО, який приймає дитину, буде способом звільнити їх час.

Крім того, значний відсоток (53% батьків і 43% матерів) батьків задоволені такими простими стосунками з дитиною. Цю тенденцію влучно охарактеризувати так: батьки відчувають нерозривний зв'язок зі своєю дитиною, намагаються задовольнити всі її потреби, відгороджують її від життєвих труднощів і негараздів. Батьки постійно переживають за свою дитину, яка здається їм маленькою і беззахисною. Занепокоєння батька зростає, коли дитина починає приймати власні автономні рішення в силу обставин, оскільки мати і батько не дають дитині свободи самостійно приймати рішення. Прикладом цього може бути початок зарахування дитини до дитячого садка після переїзду. Забігаючи наперед, слід визнати, що наші висновки щодо дітей, чії батьки мали високі бали за шкалою «Симбіоз», характеризуються високим ступенем тривожності та нездатністю виконувати будь-які завдання самостійно. Ці діти часто відмовлялися («не вмію», «не зможу», «не хочу») від пропозицій вихователя, вміли маніпулювати іншими дітьми та дорослими, виявляли залежність від дорослих щодо одягу, годування та інших організаційних турбот. Усі ці деталі, а також частота їх виявлення ще раз засвідчують важливість цілеспрямованої роботи ЗДО з батьками.

Оцінимо результати анкетування, метою якого було визначити рівень поінформованості батьків із родин ВПО щодо психофізіологічного та соціального розвитку дітей дошкільного віку, особливості адаптаційного періоду дітей до ЗДО під час їх первинного відвідування. Для оцінки дієздатності батьків було застосовано модифікований варіант методики незавершеної ситуації (МНС) (Н. Міхеєва). Діагностика показала, що у більшості батьків рівень обізнаності низький, а у матерів – середній. Вони визначили веб-сайти, присвячені матерям і дітям, як найважливіші джерела інформації.

Результати аналізу анкет показали, що 65% батьків усвідомлювали значення догляду за дитиною в адаптації дитини. Відповідь на запитання анкети: «Якби у вас був вибір: виховувати дитину вдома чи віддати її до дитячого садка, що б ви вибрали?» Велика кількість батьків (55,6%) сказали, що вони радше б обрали ЗДО, ніж виховували дітей.

Більшість батьків відповіли на запитання: «Кого з ваших однолітків вважаєте найважливішою людиною, яка має піклуватися про всебічний розвиток, виховання та навчання вашої дитини в дошкільному віці?» відповідь: «Заклад дошкільної освіти» – 52,5%; 21,6% батьків першочерговим чинником цих процесів визначили сім'ю; 25,9% респондентів вважають, що батьки та вихователі несуть спільну відповідальність за розвиток, виховання та навчання дітей (рис. 3.11).

ПЕРШОЧЕРГОВИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ, НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ ДИТИНИ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ (ПОГЛЯД БАТЬКІВ)

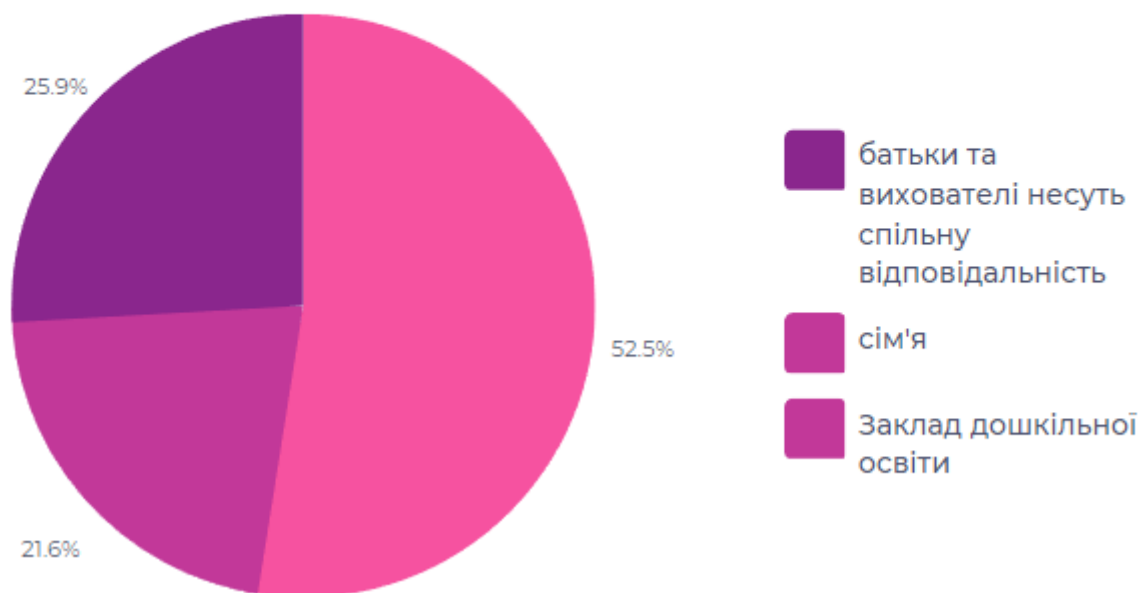

Рисунок. 3.11. Діаграма «Першочерговий чинник розвитку, навчання та виховання дитини в дошкільному віці (Погляд батьків)»

Важливо зазначити, що значна частина батьків (36%) не змогли пояснити, чому дитині необхідне ЗДО. Усвідомлення потенційних причин зміни поведінки

та настрою в цей період адаптації підтверджено лише 56% опитаних батьків, і лише 47% опитаних батьків усвідомлювали важливість гри в житті дітей дошкільного віку. Більшість батьків виявили, що на них впливають стереотипи, позбавлятися від яких вони не хочуть. Як наслідок, більшість респондентів (понад 74%) вказали на недостатню обізнаність щодо питань освіти та догляду за дитиною, а також питань адаптації дитини до ЗДО, а також не мали бажання надати реальну допомогу своїм дітям у подоланні труднощів, пов'язаних з адаптацією. У відповідях батьків на запитання «Що дасть Вашій дитині відвідування ЗДО?» більшість батьків беруть на себе відповідальність за виховання дітей та підготовку їх до школи (71,7% респондентів), але лише 10,8% респондентів розуміють призначення ЗДО як складової адаптації через спілкування та ігри з однолітками.

Крім того, було виявлено, що ставлення батьків до ЗДО базувалося насамперед на їхньому власному сприйнятті та почуттях щодо їх досвіду та взаємостосунків. Лише кілька батьків не мали такого досвіду у дитинстві. Більшість батьків мали власний позитивний досвід дитинства в ЗДО.

Таке ставлення виявилось у відповідях на запитання анкети, які стосувалися прогнозів та очікувань батьків щодо ЗДО (рис. 3.12). Серед труднощів і проблем, з якими можуть зіткнутися дошкільники до п'яти років у ЗДО, батьки відзначають: відсутність позитивного психологічного клімату в групі (31,7%); несприятливі стосунки з однолітками (36,7%), небажання дітей йти до ЗДО через непорозуміння, з яких найчастіше з одним вихователем, рідше з обома (26,1%); адаптація новачка до умов ЗДО (21,2%); небажання дитини їсти приготовану в ЗДО їжу та спати в обідній час (14,6%).

ТРУДНОЩІ ТА ПРОБЛЕМИ ДОШКІЛЬНИКІВ (ПОГЛЯД БАТЬКІВ)

Рисунок. 3.12. Діаграма «Труднощі та проблеми дошкільників (погляд батьків)»

Питання про довіру до вихователя викликало відповідь: третина батьків не поділяла її з вихователем, а в проблемній ситуації покладалася насамперед на керівництво ЗДО – 35,6%. Такий результат є одним із найсильніших показників відсутності адаптації та налагодження продуктивної взаємодії з майбутнім вихователем дитини.

Так само більшість батьків (55,1%) не зацікавлені у спілкуванні з вихователем і не очікують нічого суттєвого від взаємодії з колективом ЗДО. На запитання про батьківські збори відповіді розподілилися майже порівну між 49,9%, які вважають зустрічі нав'язаною необхідністю, та рештою, які вважають це зборами однодумців.

Відповідаючи на питання «Хто з членів сім'ї в першу чергу піклується про дитину?» 54,1% відповіли тато і мама, 22,4% – мама і бабуся.

На запитання анкети «Що б ви хотіли змінити в професії вихователя зі своєю дитиною?» – 34,5% респондентів висловилися за впровадження додаткових занять з іноземної мови, хореографії, спортивних ігор; за

покращення харчування в ЗДО висловилися 35,8% батьків; 18,7% батьків бажали мати змогу бачити своїх дітей частіше, ніж тільки на святах, а й в інших видах діяльності: заняттях, іграх тощо; 18,4% респондентів запропонували об'єднати дітей, батьків і вихователів (рис. 3.13).

Рисунок. 3.13. Діаграма «Що б ви хотіли змінити в професії вихователя зі своєю дитиною?»

Опитування засвідчило, що велика кількість батьків покладають відповідальність за розвиток особистості дитини в дошкільному віці на педагога-вихователя, але не визнають його авторитету чи компетентності. Опитування засвідчило, що частина батьків не зацікавлена у діяльності ЗДО щодо вирішення проблем соціального становлення та адаптаційних процесів їхніх дітей. У відповідях вказується, що під час спілкування з батьками дітей обговорювалась обмежена кількість несуттєвих питань, здебільшого не обговорювались проблеми адаптації та формування первинного соціального досвіду дітей у сучасний час, через незацікавленість та байдужість батьків.

Цей сценарій потрібно було змінити. Визнано важливість цілеспрямованої роботи з батьками дітей із сімей ВПО для забезпечення їх готовності до взаємодії з педагогами-вихователями ЗДО.

Аналіз усіх даних, зібраних під час дослідження батьків, привів до класифікації всіх респондентів на три групи, кожна з яких мала різний ступінь теоретичних знань і різні підходи до взаємодії з вихователями та дітьми у сформованості первинного соціального досвіду вихованця (рис. 3.14).

I група (високий рівень) – віднесено 11,7% респондентів. Батьки цієї групи мають високий рівень виховної підготовки. Вони стурбовані формуванням первинного соціального досвіду дитини, розуміють роль ЗДО у цих процесах. Володіють необхідними соціально-педагогічними знаннями та технікою. Батьки готові співпрацювати з вихователями та можуть допомогти вихователям та іншим батькам.

II групу (середній рівень) склали 49,2% респондентів. Батьки володіли певними соціально-педагогічними знаннями, але власних дітей виховували без будь-якої системи. Вони визнавали цінність спільних і скоординованих зусиль з освітянами, але не мали бажання систематично з ними співпрацювати. Вони вважають, що в житті є важливіші проблеми, ніж їхні діти, яким вони повинні надавати допомогу.

III група (нижній рівень) склав 39,1% респондентів. На жаль, ця група батьків виявилася соціально-педагогічно безпомічною, що має обмежені знання у сфері соціального становлення особистості. З'ясувалося, що їм не вистачає мотивації до взаємодії, вони знімають із себе всю відповідальність за розвиток і виховання дитини і покладають її виключно на вихователів ЗДО.

КЛАСИФІКАЦІЇ ВСІХ РЕСПОНДЕНТІВ НА ТРИ ГРУПИ, КОЖНА З ЯКИХ МАЛА РІЗНИЙ СТУПІНЬ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗНАНЬ І РІЗНІ ПІДХОДИ ДО ВЗАЄМОДІЇ З ВИХОВАТЕЛЯМИ ТА ДІТЬМИ У СФОРМОВАНОСТІ ПЕРВИННОГО СОЦІАЛЬНОГО ДОСВІДУ ВИХОВАНЦЯ

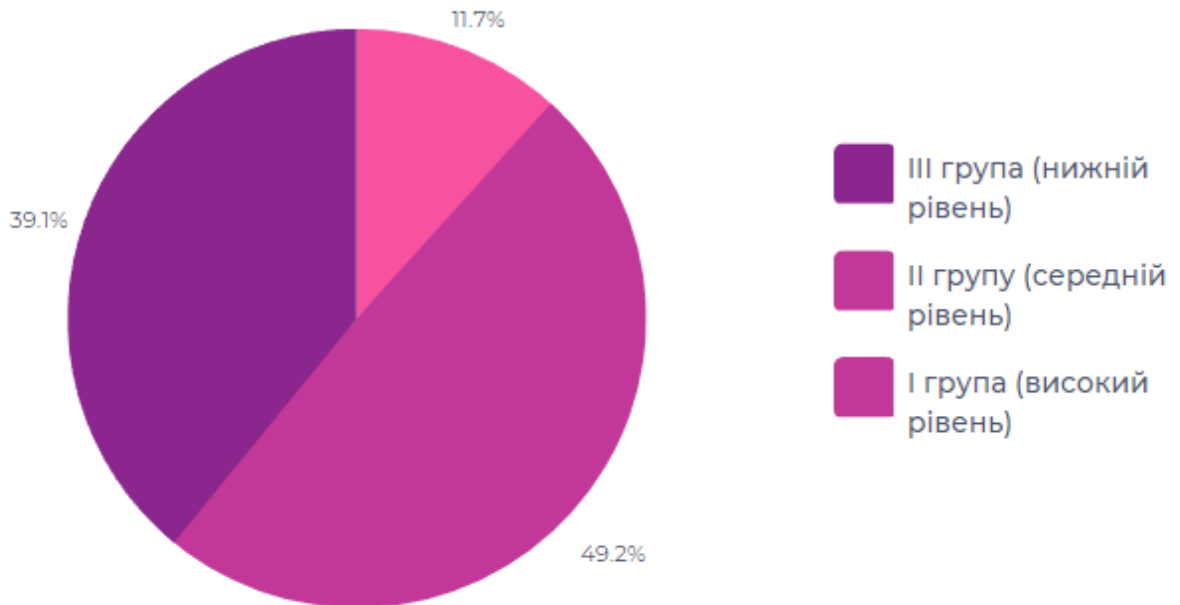

Рисунок. 3.14. Діаграма «Класифікація груп вихователів відповідно до підходів взаємодії вихователів»

Зробимо деякі узагальнення. Урбанізація, централізоване виховання дітей, часте влаштування в дитячі садки – все це суттєво впливає на відносини між дорослими і дітьми, які стають непослідовними і несистемними через спілкування дорослих і дітей.

Мінімальне щоденне спілкування дітей з батьками (47%) – не більше 5 годин на тиждень, це суттєво впливає на соціальне становлення та розвиток дитини. Лише кожна третя сім'я вважає, що спілкування з дитиною також важливо, як і її утримання. У результаті ми спостерігаємо репрезентацію картинки, коли дитина має батьків, взаємодіє з ними, а також на неї впливає їх емоційне наповнення. Задokumentовані факти свідчать про кризу сучасного полікультурного суспільства, в тому числі дитинства. Батьки спочатку пояснюють таку ситуацію обмеженістю часу для спілкування, оскільки вони значну кількість часу зайняті своєю роботою, крім того, їм бракує конкретної

інформації про розвиток, навчання та виховання дітей у цьому віці. Дитина з сім'ї ВПО не обов'язково потребує безпосередньої присутності дорослого, натомість покладається на щире вербальне спілкування з матір'ю чи батьком, як особистості з особистістю. Вона прагне можливості спілкуватися з ними в спільноті, відчувати себе частиною сім'ї, особливо в період переходу в нове соціальне середовище. Цю дитину цікавить не кількість часу, проведеного з близькими, а радше те, як його проводити.

Правильне ставлення сім'ї до адаптації та розвитку особистості в дошкільному дитинстві позитивно впливає на соціальну активність дітей із сімей ВПО, сприяє ціннісній орієнтації, розвитку таких якостей, як ініціатива, самостійність, відповідальність.

Підсумкову діагностику всіх учасників навчального процесу: дітей, їхніх батьків та педагогів-вихователів на завершальному етапі дослідження проводили за методикою, подібною до тієї, яку ми застосовували для діагностики на початковому етапі експерименту. Це дозволило порівняти отримані дані та зробити відповідні висновки щодо якісних змін у рівнях розвитку позитивного ставлення дітей дошкільного віку із сімей ВПО до нового ЗДО та ставлення педагогів-вихователів і батьків до взаємодії.

3.2. Рекомендації щодо забезпечення необхідних соціально-педагогічних умов успішної адаптації дітей дошкільного віку із сімей внутрішньо переміщених осіб

Для педагогів-вихователів, які брали участь в експерименті був проведений спеціальний тренінг з розвитку позитивного ставлення у дітей молодшого дошкільного віку із сімей ВПО до нового ЗДО, під час періоду їх адаптації. Сценарій тренінгу «Секрети спілкування» наведено в додатку В.

Основною метою спеціального тренінгу було з'ясування значення понять «адаптації особистості» та «формування первинного соціального досвіду дитини»; оцінити важливість партнерства ЗДО і родини у вирішенні проблем, пов'язаних із розвитком соціальної особистості дитини. Під час тренінгу

учасники навчилися визначати потреби дітей у взаємодії з дорослими та однолітками та як задовольняти ці потреби, щоб забезпечити комфортний психологічний клімат у групі, навчилися аналізувати проблеми, пов'язані з соціальним конструюванням особистості і знаходили шляхи вирішення проблем, що виникали; також засвоїли форми налагодження взаємодії в системі «вихователь-дитина-батьки».

Особливе значення було приділено підготовці та проведенню різноманітних свят та розваг для дітей та батьків, ці заходи, на нашу думку, мають важливе значення для адаптації дітей із сімей ВПО до нового ЗДО. Сімейний відпочинок сприяє духовній єдності дітей, батьків і вихователів, молодому поколінню природним чином передаються духовні знання, традиції, сприяють налагодженню взаєморозуміння між дорослими – батьками, вихователями – дітьми.

Також в рамках свята відбулася благодійна акція та день охорони навколишнього середовища. Діти разом із батьками підготували подарунки для дітей з інших груп (принесли в садок книжки, іграшки, одяг, власноруч зробили подарунки-сюрпризи). Разом з батьками та вихователями брали участь у прибиранні території ЗДО, в тому числі дитячих майданчиків та саморобних годівничок для птахів, які розвішали разом з батьками.

Відповідно до першої соціально-педагогічної умов проводилася діяльність з батьками дітей ВПО, що була наповнена певним змістом на кожному кроці. У підсумку першочерговим завданням першого етапу було дослідити, чого насправді очікують батьки від ЗДО, визначити ступінь психолого-педагогічної культури батьків, що виявлялося в розумінні та усвідомленні ними своєї відповідальності за підтримку дитини під час виховання. Для виконання завдання були використані опитування та діагностичні обстеження. Метою роботи з батьками на другому етапі була допомога їм у підготовці дитини до ЗДО. Ознайомлення батьків з діяльністю ЗДО здійснювалось шляхом оглядових екскурсій (для батьків та з дитиною), а також створеного пакету інформації щодо концепції діяльності; підвищення психолого-педагогічної обізнаності в різних

формах роботи. На третьому та четвертому етапах надавалась допомога батькам та вихователям у якості консультантів, щоб допомогти з психолого-педагогічними аспектами адаптації, цьому сприяли розроблені тренінгові заняття, які частково відвідували батьки.

Другою соціально-педагогічною умовою була поступова зміна методів і форм взаємодії педагогів і батьків, спрямована на успішну адаптацію дітей із сімей ВПО до нового ЗДО. Результатом роботи є ознайомлення, обговорення та прийняття способів оптимальної взаємодії з дитиною, лише ці вимоги вплинули на успішність перебігу періоду адаптації у дітей. Основним засобом досягнення цієї мети стала адресність, відкритість, повага до інтересів батьків і дітей, індивідуальний підхід.

Реалізація третьої соціально-педагогічної умови, пов'язаної із забезпеченням психолого-педагогічного супроводу процесу адаптації молодших дошкільників до ЗДО, передбачала послідовну зміну характеру та спрямованості занять стимулюючого спілкування (як групового, так і індивідуального), додавання нових видів дитячої діяльності та використання щоденних ритуалів. Якщо на першому етапі індивідуальні бесіди та заняття зосереджувалися на грі, вправах, педагоги-вихователі намагалися створити психологічний і соціальний портрет дитини, щоб визначити траєкторію її розвитку, то на другому етапі в різних формах навчального процесу ключовим моментом визначалось надання дітям знань про соціальні норми та норми взаємодії у групі та колективі, а також у допомозі дитині з самопізнанням та ідентифікацією себе з поміж інших. У змісті роботи на третьому та четвертому етапах головною була лінія на підтримку інтересу дітей до соціального оточення, розвиток навичок доброзичливого спілкування з дітьми та дорослими, сприяння засвоєнню правил групи. Цьому сприяла система стимулюючих сеансів спілкування та впровадження щоденних ритуалів. Перехід від автономної гри до гри «Поруч і разом» сприяла організація спільної ігрової та пізнавальної діяльності дітей.

Завдяки цілеспрямованій взаємодії з педагогами-вихователями молодших дошкільників (тренінгів) значно підвищився рівень їхньої майстерності,

активізувалася взаємодія з батьками. Багато вихователів усвідомлювали необхідність спільної роботи з батьками у перехідний період, мали ефективні методи для формування позитивного ставлення до нового ЗДО у дітей із сімей ВПО. Результатом цих змін є покращення стосунків між батьками та вихователями. Тепер вони розуміють необхідність злагодженої взаємодії сім'ї ВПО для позитивного ставлення дітей із сімей ВПО до нового ЗДО та сприяння їх адаптації в нове соціальне утворення.

В межах взаємодії з батьками була проведена лекція, що дозволила розглянути адаптаційний період їх дитини у новому ЗДО, було розглянуто різні аспекти цього процесу, що дозволило батькам краще розуміти і підтримувати своїх дітей. Лекція надала батькам цінну інформацію та практичні поради, які сприяють успішній адаптації дитини у новому ЗДО. На початку лекції було розглянуто значення адаптаційного періоду і визначено, що це важлива фаза в житті дитини, яка вимагає особливої уваги та підтримки з боку батьків. Було зазначено, що підтримка батьків є ключовим фактором у забезпеченні успішної адаптації та комфортного перебування дитини у новому середовищі. Під час лекції було надано конкретні поради та стратегії, які батьки можуть застосовувати для підтримки своєї дитини під час адаптаційного періоду. Було визначено, що активна взаємодія з ЗДО є дуже важливою. Батькам було запропоновано зустрічатися з педагогами-вихователями та іншими працівниками закладу, брати участь у батьківських зборах та подіях, де можна отримати додаткову інформацію про роботу ЗДО та обговорити питання, що цікавлять батьків. Також було наголошено на важливості відкритої комунікації між батьками та педагогами. Було рекомендовано батькам активно висловлювати свої побажання, обговорювати будь-які питання та спільно шукати рішення. Було підкреслено, що відкритість та співпраця є основою успішної взаємодії між батьками і ЗДО.

Очікувалося, що після такої лекції батьки краще розумітимуть важливість своєї ролі у процесі адаптації дитини до ЗДО. Вони будуть здатні підтримувати свою дитину, брати активну участь у житті ЗДО та ефективно спілкуватися з

педагогами-вихователями та іншими працівниками закладу. Така взаємодія дійсно сприяла успішній адаптації дитини та створенню сприятливого середовища для її розвитку.

Висновки до третього розділу

Аналіз результатів експерименту дозволяє зробити такі висновки:

1. Аналіз дослідження виявив, що: організація та керівництво перебігом адаптації дітей дошкільного віку із сімей ВПО до нового ЗДО зумовлена неефективними методами та процедурами. У роботі з дітьми вихователі рідко використовують інтерактивні методи роботи; в процесі адаптації не використовуються потенційні переваги гри та не реалізується диференційований підхід до «чужих». Мінімально розширено соціальний досвід дітей, практично відсутня психолого-педагогічна підготовка вихователів до роботи з дітьми чи батьками в цей період.

2. Аналіз результатів дослідження засвідчив, що: більшість батьків усвідомлюють важливість ЗДО для первинної адаптації дитини та співпраці ЗДО з сім'єю. При проведенні анкетування з батьками було виявлено, що їм бракує знань про предмет виховання та способи виховання дітей, крім того, вони не зацікавлені в тому, щоб допомогти дітям подолати труднощі, пов'язані з адаптацією. Вплив негативного ставлення батьків до ЗДО відображається на ставленні дитини до ЗДО, батьки мають критичне ставлення до вихователів, висловлюють недовіру до їхніх дій, що позначилося на характері стосунків між батьками, педагогами-вихователями та дітьми.

3. Штучно створені соціально-педагогічні умови передбачали: проведення підготовчої роботи з батьками майбутніх дошкільнят із сімей ВПО, які мала на меті позитивно підготувати їх до взаємодії з адміністрацією та педагогічним персоналом ЗДО; поступовий перехід та зміна форм і методів взаємодії батьків і педагогів-вихователів мав на меті сприяти адаптації дітей із сімей ВПО до нового ЗДО.

4. Визначаючи педагогічні умови, було враховано ймовірність того, що

бажаний результат буде можливим лише за умови врахування всіх умов, що були визначені. Кожна із зазначених умов конкретизована у змісті та способі реалізації за етапами, в результаті чого розроблено напрямок роботи з формування ставлення у дітей із сімей ВПО у процесі взаємодії сім'ї та ЗДО за трьома напрямками: вихователі, батьки і діти.

5. Використання колективних, групових та індивідуальних методів роботи зумовив ефективність виконаної роботи.

6. Проводилась теоретична та методична робота з вихователями, а також здійснювалася співпраця з сім'ями дітей із сімей ВПО, яка відбувалася у різноманітних формах і мала консультативно-просвітницький характер.

7. Значно підвищилася педагогічна майстерність педагогів-вихователів ЗДО, зросла їх взаємодія з батьками, усвідомлено важливість спільної діяльності для формування позитивного ставлення до нового ЗДО у дітей раннього віку із сімей ВПО. Без цього їм було б важко успішно перейти в нове соціальне середовище. Поліпшилися відносини між батьками і вихователями, батьками і дітьми, батьками і ЗДО в цілому. Батьки отримали необхідні знання та практичні навички для успішної адаптації своїх дітей у новий ЗДО. Зросла мотивація батьків, зросла їхня особиста відповідальність за власні дії, а також з'явилося більше розуміння важливості злагодженої взаємодії сім'ї з дітьми з категорії ВПО та ЗДО задля успішної адаптації у новому соціальному середовищі.

Порівняння даних експериментального дослідження дозволило зробити висновок про ефективність запропонованих соціально-педагогічних умов адаптації дітей із сімей ВПО до нового ЗДО. Числові значення дослідження свідчать про ефективність запропонованих соціально-педагогічних умов. У результаті можна констатувати досягнення мети та поставлених завдань дослідження.

ВИСНОВКИ

Таким чином, у дослідженні було проаналізовано сучасний досвід взаємодії родин та ЗДО, здебільшого з категорії ВПО, та на етапі адаптації дітей до нової соціальної ситуації, описано організацію емпіричного дослідження, що спрямоване на визначення необхідних соціально-педагогічних умов адаптації дітей дошкільнят із сімей ВПО до нового ЗДО та підходів, що дозволяють вплинути на успішність означеної адаптації експериментальним шляхом, математично оброблено його дані, проаналізовано та інтерпретовано його результати та розроблено рекомендації щодо забезпечення необхідних соціально-педагогічних умов успішної адаптації дітей дошкільного віку із сімей внутрішньо переміщених осіб до нового закладу дошкільної освіти. Відповідно до поставленої мети визначено завдання дослідження, які включали визначення теоретичних засад адаптації, аналіз підходів до створення умов для успішної адаптації, емпіричне вивчення умов адаптації та розробку рекомендацій щодо забезпечення необхідних соціально-педагогічних умов успішної адаптації.

Визначення теоретичних засад адаптації дітей дошкільного віку із сімей внутрішньо переміщених осіб у новому закладі дошкільної освіти було проведено на основі аналізу наукових праць. Процес адаптації дітей із сімей ВПО до нового ЗДО є складним і багатоаспектним. За цих обставин вихователі повинні сприяти ефективній комунікації з усіма учасниками процесу адаптації у новому ЗДО. На заняттях у ЗДО важливо використовувати ігрові методи. Під час воєнного стану значну роль відіграють способи взаємодії ЗДО з різними його суб'єктами: вихователями, дітьми та їхніми батьками. Ефективне спілкування сприяє оптимальному зворотному зв'язку та обміну інформацією, що загалом забезпечує гармонійну адаптацію дитини із родини ВПО до нового ЗДО. Визначено, що особливі труднощі, пов'язані з процесом адаптації до нового ЗДО, виникають у дітей, які стали вимушеними переселенцями внаслідок активних бойових дій, вони відчують складнощі через входження до нового соціального оточення.

Аналізуючи праці О. Вознесенської, Д. Зінченко, Л. Козак, Ю. Песоцької, С. Силкіна та інших були виділені наступні особливості адаптації дошкільнят із сімей ВПО до нового ЗДО, що і визначають підходи до створення умов для успішної адаптації дітей із сімей ВПО до нового ЗДО, які були проаналізовані на основі дослідження практик вихователів та співпраці з батьками. Важливою умовою успішної адаптації є створення емоційно підтримуючого міжособистісного спілкування вихователя з дітьми, врахування індивідуальної стратегії та відповідної тактики спілкування та взаємодії з кожною дитиною окремо. Емпатійне висловлювання, створення доброзичливої атмосфери, мовленнєвого спілкування з дітьми, створення особливого дошкільного розвивального простору, формування психологічно комфортного комунікативного середовища, забезпечення цілісності та унікальності особистості дитини під час індивідуального розвитку, дитиноцентричний підхід до розвитку – все це важливі елементи для успішної адаптації дитини із родини ВПО до нового ЗДО.

Емпіричне вивчення умов адаптації дітей із сімей ВПО до нового ЗДО було проведено за допомогою спеціально розробленої програми, яка включала розгалуження трьох напрямів: дослідження позиції ЗДО щодо організації цільової зайнятості з родинами дітей-переселенців та педагогами-вихователями, які з ними працюють; співпрацю з батьками; співпрацю з дітьми.

Результати дослідження показали, що діти, які пережили переселення, відрізняються від своїх однолітків, які не мали такого досвіду. Вони більш чутливі до змін у середовищі, вони мають вищий рівень тривожності та низький рівень соціальної адаптації. Водночас, вони показали високий рівень мотивації до активності, діяльності та позитивне ставлення до нового ЗДО.

На основі отриманих результатів були розроблені рекомендації щодо забезпечення необхідних соціально-педагогічних умов успішної адаптації дітей дошкільного віку із сімей ВПО до нового ЗДО. Рекомендації включають ряд заходів, спрямованих на підтримку дітей та їхніх сімей в процесі адаптації до нового середовища та були відображені у матеріалах тренінгу для вихователів та

лекції для батьків. Вони включають роботу з батьками, підготовку вихователів, роботу з дітьми, організацію простору та режиму дня в ЗДО. Важливо, щоб вихователі були готові до роботи з дітьми-переселенцями та їхніми сім'ями, мали знання та навички, необхідні для підтримки їх в процесі адаптації. Важливо також створити в ЗДО атмосферу прийняття та взаємопідтримки, що сприятиме успішній адаптації дітей та їхніх сімей.

Одним з важливих результатів дослідження є підвищення рівня педагогічної майстерності вихователів та їхньої здатності до ефективної співпраці з батьками дітей із категорії ВПО. Завдяки теоретичній роботі з вихователями, а також співпраці з сім'ями дітей ВПО, педагоги-вихователі змогли усвідомити значення спільної діяльності для адаптації дітей до нового соціального середовища. Вони отримали необхідні інструменти та практичні навички, що дозволило поліпшити взаємодію з батьками та створити сприятливе середовище для адаптації дітей у новому ЗДО.

Значимі зміни спостерігались не лише в педагогічних аспектах, але й у відносинах між батьками та вихователями, а також між батьками та дітьми. Педагогічно-виховна робота сприяла покращенню взаєморозуміння, побудові довірчих стосунків та активної співпраці між всіма суб'єктами ЗДО задля успішної адаптації дітей із сімей ВПО до нового ЗДО. Батьки отримали знання та інформацію про способи підтримки для адаптації дітей із сімей ВПО до нового ЗДО, що вплинуло на їхню мотивацію та відповідальність за розвиток дітей.

В цілому, результати дослідження підтвердили важливість врахування особливостей адаптації дітей із сімей ВПО при організації їхнього життя в новому ЗДО. Вони показали, що адаптація дітей із сімей ВПО вимагає спеціального підходу, який включає врахування їхніх індивідуальних потреб, створення підтримуючого середовища та активну співпрацю з їхніми сім'ями. Отримані результати свідчать про успішність запропонованих соціально-педагогічних рекомендації для успішної адаптації дітей із сімей ВПО до нового ЗДО.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що адаптація дітей дошкільного віку із сімей внутрішньо переміщених осіб у новому закладі дошкільної освіти є важливим і актуальним напрямком дослідження. Результати цього дослідження можуть бути використані для покращення практики роботи дошкільних закладів з дітьми із сімей ВПО, а також для подальшого наукового дослідження цієї проблеми.

Отже, реалізація усіх завдань дослідження дозволила досягти мети дослідження, що полягала у визначені необхідних соціально-педагогічних умов адаптації дітей дошкільного віку із сімей внутрішньо переміщених осіб до нового закладу дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. John-Steiner, V. (1992). Creative lives, creative tensions. *Creativity Research, Journal*, 5, pp. 99-108.
2. Багрій К. Л. Особливості дистанційного навчання у вищій освіті в умовах пандемії COVID-19. *Методика викладання у вищій школі*. 2021. Випуск 1, №81. С. 129-144. URL: <http://rps.chtei-knteu.cv.ua:8585/jspui/handle/123456789/625> (дата звернення: 14.05.2023).
3. Байдарова О. О., Гук О. Ф., Удовенко Ю. М. Педагогічне наставництво у вимірах діяльнісно-особистісного підходу. *Матеріали конференції International research and practice conference «Modern methods, innovations and operational experience in the field of psychology and pedagogics» : Conference proceedings, October 20-21, 2017. Lublin: Izdevnieciba «Baltija Publishing»*. – С. 99-103. ISBN 978 9934-571-07-7.
4. Березко О. В. Дослідження методів дистанційного викладання рисунку в умовах війни. *Перспективи та інновації науки*. 2022. Т. 6, № 11. С. 38–48. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-6\(11\)-38-48](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-6(11)-38-48) (дата звернення: 14.05.2023).
5. Буряк В. К. Розвивальне навчання: теоретико-методологічний аспект : монографія. Київ : Фенікс, 2010. 304 с. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/4770> (дата звернення: 14.05.2023).
6. Вишньовський В. Психологічна адаптація вимушено переміщених осіб, жертв воєнних конфліктів. *Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки : матеріали II Міжнародної наукової конференції, м. Тернопіль, 21-22 квітня 2022 р. Тернопіль : ФОП Паляниця В. А.* 2022. С. 3-5. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/37882/2/MCTD_2022_Vyshnevsky_V-Psychological_adaptation_3-5.pdf (дата звернення: 14.05.2023).

7. Вознесенська О. Л., Сидоркіна М. Ю. Арт-терапія у подоланні психічної травми : практичний посібник. Київ : Золоті ворота. 2016. 202 с.
8. Волинська С. Соціально-педагогічний супровід дітей та учнівської молоді з травмою війни в умовах навчального закладу. Психосоціальна підтримка осіб з травмою війни: міжнародний досвід та українські реалії : збірник матеріалів доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Маріуполь, 28 лютого 2018 р. Маріуполь : ДонДУУ, 2018. 322 с.
9. Гавриш Н. В., Рагозіна В. В., Васильєва С. А. Виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти різних типів: монографія. Кропивницький : ІМЕКС-ЛТД, 2021. 226 с. URL: <https://cutt.ly/C6ThCjC> (дата звернення: 14.05.2023).
10. Гненна Л. Ф., Ланчук Г. І. Адаптація молодших школярів до навчально-виховного процесу. Біологічні дослідження, Житомир, 2014. С. 347–348. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/10726> (дата звернення: 14.05.2023).
11. Гордієнко Н. В., Навошицький М. Т. До проблеми соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах та організації соціальної роботи з ними. Science, innovations and education: problems and prospects : Proceedings of the 10th International scientific and practical conference, Tokyo, Japan, May 4-6, 2022. Japan : CPN Publishing Group. 2022. PP. 323-333. URL: <https://cutt.ly/I6Ob11L> (дата звернення: 14.05.2023).
12. Гордійчук М. Контекстний підхід в організації передшкільної освіти дітей старшого дошкільного віку. Педагогічна освіта: теорія і практика : збірник наукових праць. 2018. Т. 2. № 25. С. 157-163.
13. Гук О. Ф. Дитина в умовах трансформації сучасного суспільства. Матеріали конференції Проблеми особистості в сучасній науці : результати та перспективи дослідження. 18 – 19 квітня 2013 р., К.: тези XV міжнародної конференції молодих науковців / За ред.. І.В. Данилюка, І. В. Ващенко. К.: ОВС, 2013 С. 125 – 127.
14. Дем'яненко М. Внутрішньо переміщені особи в Україні: актуальні проблеми та шляхи їх розв'язання. Україна: події, факти, коментарі. 2018.

№3.

15. Денисенко Д. С., Філіповіч В. М. Соціально-психологічні особливості адаптації внутрішньо переміщених осіб. Modern research in world science : Proceeding of the 9th International scientific and practical conference, Lviv, Ukraine, November 28-30, 2022. Lviv : SPC "Sci-conf. com. ua". 2022. P. 1053-1057. URL: <https://cutt.ly/c6OnLLg> (дата звернення: 14.05.2023).
16. Дроздова А. Соціально-психологічний супровід внутрішньо переміщених осіб : кваліфікаційна робота магістра : 231 Соціальна робота. Хмельницьк : Хмельниц. нац. ун-т. 2022. 96 с. URL: <http://elar.khmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/13487> (дата звернення: 14.05.2023).
17. Експрес оцінка соціально-психологічного становища дітей в Донецькій області. UNICEF, 2019. URL: <https://www.medbox.org/pdf/5e148832db60a2044c2d56d3> (дата звернення: 14.05.2023).
18. Жидкова Т. М. Методичне забезпечення формування позитивного ставлення до дошкільного закладу в дітей четвертого року життя : кваліфікаційна робота. Кривий Ріг : КДПУ, 2021. 142 с. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/5707> (дата звернення: 14.05.2023).
19. Завальнюк Т. В., Поліщук Т. С. Виховання дітей дошкільного віку в ігровій діяльності. Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики : збірник науково-методичних праць. Житомир : ФОП Левковець, 2016. У 2-х ч. Ч. I С. 67-71. URL: <https://cutt.ly/y6Ts5lg> (дата звернення: 14.05.2023).
20. Зінченко Д. А. Проблеми адаптації дітей з вимушено переміщених сімей, які залишили зону активних бойових дій. Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 24 березня 2023 р. Вінниця : ХНУВС. 2023. С. 196-197. URL:

- <https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/16322> (дата звернення: 14.05.2023).
21. Зінченко О. С. Теоретичні засади дослідження соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2015. № 4 (29). С. 47–53. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/229855902.pdf> (дата звернення: 14.05.2023).
22. Інструктивно-методичні рекомендації щодо забезпечення наступності дошкільної та початкової освіти : Додаток до листа МОН України від 19.04.2018 № 1/9-249. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/nastupnist/recomendazii.doc> (дата звернення: 14.05.2023).
23. Кабанцева А. В., Корнєєва О.Л. Підтримка дитини в умовах емоційного напруження : навчально-методичний посібник. Київ : КВІЦ, 2018. 136 с.
24. Каньоса Н. Наступність дошкільного та початкового навчання в умовах Нової української школи : збірник наукових праць. 2019. Вип. 26. Ч. 2. С. 260-266. URL: <https://cutt.ly/86OUNKe> (дата звернення: 14.05.2023).
25. Каплюк Н., Котлова Л. Проблема соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнних дій. Суспільство для психічного здоров'я особистості: взаємодія родини, освіти, громади : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Житомир, 24 листопада 2022 р. Житомир : Житомирський державний університет ім. Івана Франка. 2022. С. 123-125. URL: <https://cutt.ly/w6Oc7D7> (дата звернення: 14.05.2023).
26. Карман О. Л., Юрків Я. І. Соціальні характеристики дітей і молоді – жертв гібридної війни на сході України. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. 2019. Т. 1. №324. Ч 1. С. 14-23. URL: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-1\(324\)-1-14-23](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-1(324)-1-14-23) (дата звернення: 14.05.2023).
27. Карпенко О. Є. Розвиток опіки над дітьми у педагогічній теорії та практиці Польщі (XX – початок XXI ст.) : кваліфікаційна робота на здобуття

- наукового ступеня доктора педагогічних наук : 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. Дрогобич : Ред.-вид. відділ ДДПУ ім. Івана Франка. 2017. 589 с. URL: <https://dspu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/06/karpenko-o-je.pdf> (дата звернення: 14.05.2023).
28. Коваленко А. Б., Хачатурян Ю. Р. Програма соціально-психологічної адаптації дітей мігрантів в освітньому середовищі. Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи». – К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2-21. – С.70-74.
29. Козак Л. Сучасна дошкільна освіта: європейський досвід. Освітологічний дискурс. 2017. Випуск 3-4, № 18-19. С. 234-249. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/22122/1/kozak_DO_duskyrs.pdf (дата звернення: 14.05.2023).
30. Корекційно-розвиткова програма формування стійкості до стресу в дітей дошкільного віку та школярів «Безпечний простір» : навч.-метод. посіб. Київ : НАУКМА, «Гліф Медіа». 2017. 208 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/11847> (дата звернення: 14.05.2023).
31. Лавренко С. О. Наступність дошкільної та початкової освіти у вимірах сьогодення: здобутки та перспективи. Інноваційна педагогіка : науковий журнал. Одеса : ПНДІЕІ. 2019. Вип. 16. Т. 2. С. 23-26. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/2928> (дата звернення: 14.05.2023).
32. Лесіна Т. М. Передшкільна освіта дітей: деякі аспекти професійної підготовки вихователя до стимулювання їхньої просоціальної активності. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2017. Випуск № 150. С. 80-85. URL: <https://cutt.ly/S6OmC9t> (дата звернення: 14.05.2023).
33. Луценко І. О. Психолого-педагогічний супровід дошкільників з родин внутрішньо переміщених осіб як категорії дітей з особливими освітніми

- потребами. Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кам'янець-Подільський, 19-20 квітня 2019 р. Кам'янець-Подільський : Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж. 2019. С. 206-208. URL: <https://cutt.ly/K6OYish> (дата звернення: 14.05.2023).
- 34.Методичні рекомендації щодо організації в закладі освіти психологічного та соціально-педагогічного супроводу дітей, які пережили втрату батьків внаслідок бойових дій. ЧОПОПП. 2017. С. 13.
- 35.Музика І. Є. Умови та особливості психологічної готовності юнаків до батьківства. Західноукраїнський національний університет, Тернопіль. 93 с.
- 36.Назаренко Ю., Когут І., Жерьобкіна Т. Освіта і війна в Україні (24 лютого – 1 квітня 2022). Аналітичний центр Cedoss. URL: <https://cedos.org.ua/researches/osvita-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-1-kvitnya-2022/> (дата звернення: 14.05.2023).
- 37.Назаренко Ю., Поліщук О. Освіта в умовах пандемії у 2020/2021 році: аналіз проблем і наслідків. Аналітичний центр Cedoss. URL: <https://cedos.org.ua/researches/osvita-v-umovah-pandemiyi-analiz-problem-i-naslidkiv/> (дата звернення: 14.05.2023).
- 38.Недря К. М., Трубавіна І. М., Чередниченко О. Ю. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в Україні. Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 2 листопада 2022 р. Запоріжжя : Національний університет «Запорізька політехніка». 2022. С. 40-43. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/9844> (дата звернення: 14.05.2023).
- 39.Незамай М. І. Адаптація та психолого-педагогічний супровід дітей дошкільного віку з внутрішньо переміщених родин. Науковий часопис

- НПУ імені М. П. Драгоманова, Київ, 2019. С. 139–143. URL: <https://doi.org/10.31392/2311-5491/2019-69.33> (дата звернення: 14.05.2023).
40. Нестайко І. Соціальна адаптація та інтеграція внутрішньо переміщених осіб в результаті війни (польський досвід). Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки : матеріали II Міжнародної наукової конференції, м. Тернопіль, 21 квітня 2022 р. Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2022. С. 18-20. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/26349> (дата звернення: 14.05.2023).
41. Новікова О. Ф., Амоша О. І., Антонюк В. П. Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху : монографія. Київ : НАН України, Ін-т економіки пром-сті. 2016. 448 с. URL: https://iie.org.ua/wp-content/uploads/monografiyi/2016/2016_mono_Novikova_Amosha_Antonyuk_2016.pdf (дата звернення: 14.05.2023).
42. Песоцька Ю. Соціальна реабілітація та соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб. Social work and education. 2022. Т. 9, № 1. С. 89-99. URL: <http://journals.urau.ua/swe/article/view/256718> (дата звернення: 14.05.2023).
43. Піроженко Т., Ладивір С. Психологічний супровід становлення дошкільної зрілості дитини. НПУ ім. Драгоманова. Інститут розвитку дитини. Київ : НПУ ім. Драгоманова. URL: https://ird.npu.edu.ua/files/pirozenko_laduvir.pdf (дата звернення: 14.05.2023).
44. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII : станом на 29 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 14.05.2023).
45. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція : Наказ МОН №33 від 12.01.21 року. Міністерство освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu

- [%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf](#) (дата звернення: 14.05.2023).
46. Про організацію освітнього процесу в початковій школі в умовах воєнного часу : Лист МОН №1/3725-22 від 29.03.22 року. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/624/44a/983/62444a98374d8370351160.pdf> (дата звернення: 14.05.2023).
47. Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні : Лист МОН № 1/3845-22 від 02.04.22 року. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/624/b16/581/624b165811dd9015812979.pdf> (дата звернення: 14.05.2023).
48. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій : метод. посіб. К. : ТОВ «Видавництво «Логос». 2015. 206 с. URL: <https://cutt.ly/f6OYTy9> (дата звернення: 14.05.2023).
49. Психолого-педагогічний супровід виховання і розвитку дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб: концепція, методика, технології : навчально-методичний посібник. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 213 с. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/24604> (дата звернення: 14.05.2023).
50. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі сходу України : посібник для практиків соціальної сфери. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Калита»». 2015. С. 54. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pozashkilna/psychologichna-sluzhba/posbnik-shhodo-psixosocz-alno-dopomogi.pdf> (дата звернення: 14.05.2023).
51. Сейко Н. А., Літяга І. В. Соціальна адаптація та інтеграція внутрішньо переміщених осіб в результаті війни. Актуальні проблеми сучасної психологічної науки: виклики сучасності : матеріали Всеукраїнської студентської інтернет-конференції, м. Житомир, 10 жовтня 2022 р.

- Житомир : Житомирський державний університет ім. Івана Франка. 2022. С. 206-207. URL: <https://cutt.ly/G6OcHc5> (дата звернення: 14.05.2023).
52. Силкіна С. А. Соціальна адаптація дітей внутрішньо переміщених осіб в умовах нового поселення. Education and pedagogical sciences. Освіта та педагогічна наука. 2022. Т. 3, № 181. С. 69-79. URL: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-3\(181\)-69-79](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-3(181)-69-79) (дата звернення: 14.05.2023).
53. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту: навчально-методичний посібник. Київ: Агентство «Україна». 2015. 176 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/106560/1/414.pdf?fbclid=IwAR24Zeb8UrpcSCVwbhTc yRkZsKTROWG8rd4gWj6JNxxuvFVf4zt9HghoqD0> (дата звернення: 14.05.2023).
54. Соціально-психологічна та педагогічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту: навчально-методичний посібник. К. : Агентство «Україна». 2017. С. 73.
55. Титаренко Т. М. Профілактика порушень адаптації молоді до повсякденних стресів і кризових життєвих ситуацій : навчальний посібник. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ : Міленіум, 2011. 272 с. URL: <https://cutt.ly/d6Tg7U3> (дата звернення: 14.05.2023).
56. Титар І. О. Поняття та критерії адаптації й інтеграції внутрішньо переміщених осіб і умови скасування статусу переселенця. Український соціум. Серія «Соціологія». 2016. № 4 (59). С. 57–68. URL: <https://cutt.ly/M6OIua9> (дата звернення: 14.05.2023).
57. Устінова Т., Глазкова А., Донець Ю. Батьки повертаються з війни: Розповідь про сімейне відновлення. К., 2020. 64 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ad613a7a-80b6-461b-9672-7b529c1d86ff/content> (дата звернення: 14.05.2023).
58. Фроленкова Н. О., Купіна І. О. Адаптація дітей дошкільного та молодшого

- шкільного віку до навчання в умовах воєнного стану. Перспективи та інновації науки. 2022. Т. 6, № 12. С. 471-482. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-7\(12\)-471-482](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-7(12)-471-482) (дата звернення: 14.05.2023).
59. Хоружий С. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Психологічна робота з посттравматичними стресовими розладами у військовослужбовців Збройних Сил України. Частина 2: Групові форми психологічної допомоги військовослужбовцям у подоланні наслідків психологічної травматизації : методичний посібник. К. : НДЦ ГП ЗСУ. 2018. 84 с. URL: https://www.mil.gov.ua/content/other/PR_2.pdf (дата звернення: 14.05.2023).
60. Чернов А. А. Вплив базового конфлікту в суспільстві на психіку дитини дошкільного віку. Соціальна робота в сучасному суспільстві: тенденції, виклики, перспективи : матеріали III Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Полтава, 28 лютого 2019 р. Київ : Університет «Україна», 2019. С. 65-67. URL: <https://cutt.ly/R6TsVya> (дата звернення: 14.05.2023).
61. Чуйко О. В. Зарубіжні моделі психосоціальної реабілітації дітей, травмованих війною. Український психологічний журнал. 2017. № 1 (3). С. 192–203. URL: <https://cutt.ly/U6Thgcx> (дата звернення: 14.05.2023).
62. Щодо комунікації з дітьми дошкільного віку з родин учасників ООС/АТО, внутрішньо переміщених осіб та організації взаємодії з їхніми батьками : Лист МОН №1/9-766 від 12.12.19 року. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5e0/5e9/758/5e05e9758e873208905636.pdf> (дата звернення: 14.05.2023).
63. Юрченко-Шеховцова Т. І. Проблеми соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб. Соціальна психологія сьогодні: здобутки і перспективи : матеріали II Всеукр. Конгресу із соц. психології, Київ, 2019 р. Київ : Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. 2019. С. 388-390. URL: <http://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/Theses-UCSP2019.pdf#page=389> (дата звернення: 14.05.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Шановні вихователі!

Просимо Вас взяти участь у процедурі експертного дослідження особливостей адаптації дитини до ЗДО

Стаж роботи _____, група _____

1. До якої точки зору Ви схильєтесь:

- а) найважливіше завдання ЗДО – дати дітям знання, уміння, навички
- б) найголовніше завдання ЗДО – виховання особистості
- в) найважливіше завдання ЗДО – соціалізація і розвиток дитини

2. Ви вважаєте, що соціалізація дитини це:

- а) процес адаптації, тобто пристосування дитини до соціального середовища навколишнього світу та людей, що оточують
- б) процес введення дитини у суспільне життя, гармонійний розвиток дитини в суспільстві
- в) двобічний процес, який включає, з одного боку, засвоєння дитиною соціального досвіду, соціальних норм і цінностей, які існують в суспільстві, з іншого – процес входження дитини в суспільство

3. Які форми та напрями роботи з батьками ви використовуєте в практиці своєї роботи з питань оптимізації процесу соціалізації та соціального розвитку дітей?

- консультації (індивідуальні, групові)
- батьківські збори
- лекції і бесіди
- аукціони педагогічних ідей
- конференції з обміну досвідом
- інше

4. Яким видам діяльності надають перевагу сучасні дошкільники? _____

Дякуємо за співпрацю!

Шановні батьки!

Просимо Вас взяти участь у процедурі експертного дослідження особливостей адаптації дитини до ЗДО

1. Якби у Вас був вибір виховувати дитину вдома чи водити її в закладдошкільної освіти, чому б Ви надали перевагу?

2. Хто, на Вашу думку, повинен забезпечувати повноцінний розвиток, виховання та навчання Вашої дитини у дошкільні роки?

3. Що дасть Вашій дитині відвідування закладу дошкільної освіти?

4. Які труднощі Ви зустріли у перші дні відвідування закладу дошкільної освіти?

5. Що, на Вашу думку, є причиною зміни поведінки та настрою вашої дитини у період адаптації?

6. Значення гри в житті Вашої дитини?

7. Хто з членів родини головним чином займається вихованням дитини?

8. Щоб Ви хотіли змінити в роботі вихователя з Вашою дитиною?

9. Підкресліть форми роботи, які Вас найбільше задовольняють:

- групові батьківські збори;
- індивідуальні консультації;
- вечір запитань і відповідей;
- усний журнал із запрошенням спеціалістів;
- обмін досвідом виховання дітей між батьками;
- творчий вечір із показом виступів дітей;
- матеріали, розміщені на стендах, виставки тощо
- інші форми.

Дякуємо за співпрацю!

Сценарій тренінгу «*Секрети спілкування*»

Мета: розповісти педагогам-вихователям про унікальні аспекти вербального та невербального спілкування з дітьми дошкільного віку; розвинути первинні навички, які допоможуть педагогам-вихователям встановлювати емоційний контакт з дитиною.

Форма організації: групова та колективна.

Обладнання: фішки з різними характеристиками, такими як колір, форма, буква та цифра, які можна комбінувати різними способами для формування груп.

Хід проведення

Обладнання: фішки з різними характеристиками, такими як колір, форма, буква та цифра, які можна комбінувати різними способами для формування груп.

1. Привітання різними способами: учасників просять чергувати привітання, не повторюючи попередній спосіб привітання.
2. Вправа «*Очікування*»: учасникам пропонується задокументувати свої очікування від тренінгу на аркушах і розмістити їх на дошці.
3. Вправа «*Танець п'яти рухів*» (за Г. Ротом), матеріали: музичні фрагменти тривалістю 1 хв., імітація рухів:
 - течія води – музична композиція (плавна, має «ніжний» ритм);
 - пересування по лісу (поривчаста музика, барабанна гра, швидкі, чіткі рухи);
 - зіпсована лялька (хаотична, безструктурна музика; хаотичні, незавершені рухи);
 - політ метеликів (поетична, плавна, музична композиція з витонченими, гармонійними рухами);
 - спокій (музика, що імітує шум дощу, океану, спів птахів);
 - учасники залишаються нерухомими та прислухаються до свого тіла.
4. Вправа «*Обличчя вихователя*» (за Н. Сиротич): учасники стають

обличчям один до одного. Один виконує завдання за допомогою міміки, інший повинен як у дзеркалі відобразити емоцію та спробувати визначити її причину:

- ви обираєте казку з книжки, якою поділитесь з дітьми;
- ви виснажені, на порозі завершення робочого дня;
- ви відвідуєте конференцію, присвячену навчанню;
- ви готуєте заняття на наступний місяць;
- у вашій організації сьогодні відзначають свято.

5. *Групування учасників за допомогою фішок.*

Вправа 1. Встановлення зорового контакту.

Вправа 2. Вербалізація ситуацій, що виникають між дорослим і дитиною.

Вправа 3. Розповідь по колу.

Вправа 4. Рішення педагогічної ситуації.

Перед педагогами-вихователями ЗДО були поставлені завдання: активізувати взаємодію з батьками, обґрунтувати значення спільної діяльності у формуванні первинного соціального досвіду дітей, сприяти налагодженню ефективних взаємовідносин батьків і вихователів, батьків і дітей, збагачувати досвід батьки, які володіють необхідними знаннями та практичними навичками для формування позитивного соціального досвіду дитини із сім'ї ВПО до ЗДО.

На методичному етапі роботи з вихователями продовжувалася робота над вирішенням педагогічних питань, однак питання багатодіяльності полягало в інтеграції художньо-мовленнєвої діяльності з іншими видами діяльності, зокрема образотворчою та музичною, що створювало єдину макродіяльність.

Щоб розпочати партнерство з батьками, перш за все потрібно зацікавити їх, продемонструвавши ефективність дошкільного навчального закладу через позитивні зміни в емоційному стані, здоров'ї чи успішності дитини.

Знаковим моментом є усвідомлення батьками важливості власних виховних функцій, своєї ролі та місця в освітній системі, особистої відповідальності за формування морально-ціннісних стосунків з дітьми, а також необхідності оволодіння виховними знаннями, вміння та практичні навички. Це зумовлює необхідність використання технологій формування педагогічних

знань у батьків як цілеспрямованого, організованого та системного процесу, який максимально враховує потреби та проблеми кожної конкретної сім'ї, відповідає їхнім інтересам і запитам, орієнтований на набуття психолого-педагогічних знань, умінь, навичок.

Як показує досвід і підтверджують освітні дослідження, батьки визнають важливість ЗДО у вирішенні виховних завдань, але не вважають за потрібне брати участь у педагогічно-виховному процесі. Педагоги-вихователі недооцінюють значення сім'ї, не прагнуть до співпраці з батьками у розвитку та вихованні дітей, як наслідок, не мають ефективного зворотного зв'язку, не повною мірою використовують вплив сім'ї на виховання дитини.

Під час семінару учасники взяли участь в інтерактивних дискусіях, де обговорювали різноманітні методи спілкування з батьками про важливість формування позитивного ставлення до книги та художнього слова:

- Створити куточок для батьків зі списком книг для читання дітям.
- Літературна сторінка для батьків (друковані версії віршів, загадок, приказок, колискових, лічилок).
- Співпраця в розробці порад щодо створення творчо-розвивального середовища.
- Участь батьків у створенні книжкового фонду, настільно-друкованих ігор за літературними творами, художніх ілюстрацій для дітей, дитячої преси.
- Створення бібліотеки та ведення загальної бази даних (можливість брати книги, ігри та приносити їх додому, обмінюватися ними з іншими дітьми).
- Участь у батьківських (індивідуальних і колективних) бесідах, зборах, урочистих засіданнях.
- Участь батьків у літературних конкурсах.
- Підготовка святкового оформлення, атрибутів, костюмів, опрацювання з дитиною театральної ролі.
- Створення окремої дитячої книги з батьками.

- Демонстрація малюнків: вироби з пластиліну, паперу в батьківських підвалах.
- Створення педагогами-вихователями разом з дітьми рукописних книг та альбомів (вихователі записують цікаві з точки зору дітей висловлювання, оповідання, вірші, казки).
- Творча робота, наприклад: проєкт зі створення ілюстрованої книжки в подарунок дитині на день народження під назвою «Я зростаю».

Вказана робота не завершилася лише в межах ЗДО. Відповідно до теми, завдань і змісту кожного заняття батькам пропонувалося брати участь у бесідах з дітьми вдома, читати художні твори з бесідами за змістом, грати в сюжетно-розвивальні ігри, разом малювати тощо. Навчали цікавитися успіхами, досягненнями та труднощами своїх дітей, але завжди підкреслювали, що люблять їх такими, які вони є, але їм більше приємно, коли діти намагаються бути кращими.

Для всіх бажаючих батьків вихователі провели цикл коротких лекцій про вплив сім'ї на соціальний розвиток дитини: «Чи вміємо ми чути та розуміти свою дитину?», «Співпраця ЗДО та сім'ї у вихованні дитини».

Одним з ефективних методів батьківської освіти вихователями було використання тренінгових занять і вправ, які допомагали батькам краще розуміти своїх дітей і готувати їх до спільної роботи з вихователями. Також наголосили на важливості адаптації та формування соціального досвіду у дітей. Ми обговоримо деякі навчальні заходи, які ми проводили з батьками.

Виконайте вправу «*Наші очікування*».

Мета: дослідити очікування батьків щодо мети дошкільної освіти.

Порядок виконання: батьки діляться на дві групи. Перша група повинна визначити, що ЗДО може зробити для їхніх дітей. Друга когорта присвячена обговоренню того, що ЗДО може зробити, щоб захистити дітей. Учасники зачитали свої очікування та наклеїли їх на плакати. Дискусії на тему «Чи можна здійснити всі очікування батьків через гру та навчання?» (позитивний приклад, розмова, бесіда).

Поступово дійдіть спільного висновку: наша спільна відповідальність полягає не лише в тому, щоб навчати дітей знанням, а й у тому, щоб розвивати їхні особистісні якості та сприяти позитивному соціальному досвіду для кожної дитини.

Навчальна вправа «Сходинки».

Мета: упорядкувати взаємовідносини, які були сформовані між педагогами-вихователями та батьками, продекламувати необхідність та корисність подальшої взаємодії задля спільного виховання дітей.

Порядок виконання: всім пропонується встати в лінію, один біля одного, торкаючись сусідів з обох сторін не тільки ліктями, а й ступнями ніг, і пройти невелику відстань через всю лінію, не відриваючись від сусідів. Потім батьків опитували про те, що полегшить шлях, який їм запропоновано пройти легше та швидше. Відповідь була одна: послідовна допомога та відповідні дії сусіда. Педагоги-вихователі резюмували розмову, зазначивши, що це схоже на виховання дитини: якби ЗДО і сім'я працювали разом, вони б розуміли вчинки один одного, підтримували, а отже, швидше, з більшою легкістю та користю долали складніші завдання.

Під час практичної форма роботи, яка передбачала обмін досвідом, обговорення власної думки, причин невпевненості в правильності своїх дій, аналіз досягнутих результатів, було сформовано великий інтерес у батьків. Батьки обговорили низку хвилювань щодо своїх дітей: як виховати добрих і чуйних дітей у родині; як правильно використовувати народну мудрість; як ефективно координувати сімейну діяльність; які методи виховання доречно застосовувати батькам; як батьки реагують на дитячу жорстокість, байдужість до чужих проблем?

Важливою складовою адаптації дошкільників є співтовариство однолітків. Дитяча спільнота формується на ранніх етапах історичного шляху особистості. У цьому процесі діти беруть участь у спільній діяльності, намагаючись пригадати і відтворити свій соціально-історичний досвід і спосіб взаємодії людей. Спільна участь, а за нею й інші форми спільної діяльності, сприяють

розвитку у дітей навичок соціальної взаємодії, уміння підкорятися колективним правилам і нормам, а також відстоювати власні інтереси, співвідносити свої інтереси з інтересами громади.

Самосприйняття сприяє гармонійним стосункам із самим собою та позитивному ставленню до інших, що сприяє збереженню психічного та духовного здоров'я. Щоб виховати у дітей дошкільного віку позитивне ставлення до себе та оточуючих, дорослі повинні постійно заохочувати їхню віру у свої сили, хвалити їх старання, не порівнювати досягнення дітей один з одним. У цей час основний обов'язок вихователя – є створення з дитиною теплих стосунків, проявлення якомога більшого терпіння до всіх прохань і навіть спонтанних бажань дитини, завоювання її довіри.

Гра під назвою «Дзеркало» корисна дітям різного віку. Діти, дивлячись у дзеркало, кажуть: «Я здоровий, я молодець, мене всі люблять». Ви можете попросити їх сказати вам, що вони цінують у своїй зовнішності. Важливо навчити дітей, щоб бути щасливими і радісними, потрібно ставитися до себе, інших і життя з любов'ю і повагою; знаходити щось приємне, красиве чи цікаве в кожній ситуації; запобігати негативним думкам; бачити позитивний результат у всьому; вітати людей посмішкою. Ці дії сприяють визнанню позитивних якостей серед однолітків. Фотовиставка «Всі ми різні – всі ми прекрасні!», спостереження за іншими однолітками «У пошуках паралелей».

Кожна вікова група повинна бути сформована індивідуально, щоб прищепити мотиви побудови та підтримки позитивних стосунків з дорослими та іншими дітьми. Посприяти цьому можна, граючи щоранку в гру «Побажання на день». Діти та їхні вихователі або вихователь обговорюють сьогодні свої бажання щодо себе, своїх батьків та друзів. Крім того, вони можуть стати партнерами (можуть триматися за руки) і дивитися один одному в очі, а потім формувати бажання на день. Така діяльність сприяє покращенню настрою дітей, розумінню ними того, що позитивне ставлення до себе та оточуючих приносить радість і задоволення.

Розвиваюча гра «Щасливі моменти».

Мета: виховувати у дітей позитивне ставлення до оточуючих, визнання уваги, уміння знаходити, аналізувати та оцінювати гідні риси. Заохочуйте позитивні емоції та етичну поведінку.

Хід гри: сідаючи в коло і даруючи один одному «смайлик», діти нагадують радісні випадки з життя, різні приємні події: день народження, прогулянка, візит до бабусі та ін.

Розвиваюча гра «*Визнач хороші риси у своїх друзях*». Педагог-вихователь роздає дітям «чарівні окуляри», через які діти можуть спостерігати та захоплюватися перевагами інших. Відстоюючи ідею спробувати ці окуляри один за одним, оглядати через них своїх друзів і намагатися відчутти та побачити якомога більше позитивних емоцій. Також необхідно використовувати окуляри для того, щоб знайти позитивні риси у вигаданих персонажів, які чинять зло (вовки з казок «Червона шапочка», «Вовк і семеро козенят», лисиця з казки «Колобок»). і т. д.

Дидактична гра «*Посміхнись собі*». Дітям пропонується подивитися на себе в дзеркало, описати свої емоції та настрої, пояснити свою поведінку.

Дидактична гра «*Всім привіт*». Педагог-вихователь закликає кожну дитину намагатися запам'ятати якомога більше ввічливих привітань і використовувати їх по відношенню до однолітків, працівників ЗДО.

У роботі з дітьми першочерговим завданням є збереження як фізичного, так і психічного здоров'я, а також формування здорової особистості, цьому сприяло створення комфортної соціально-психологічної атмосфери в групах ЗДО. Більшу частину часу діти проводять у ЗДО, виражені негативні наслідки психологічного дискомфорту: страх, тривога, підвищена агресивність. Прийоми спрямовані на забезпечення комфортного психологічного клімату у групі:

- введення в розпорядок дня «тиші» та «вільного часу», що позитивно вплине на психологічне благополуччя дітей;
- практика щоденного ритуалу вітання та прощання, який сприяє відчуттю групової приналежності та причетності, впровадження толерантних моментів;

- протягом дня реалізовувати такі ігри, як «Крик-шепот-тихо», «Дразнилка», «Мирилка», мають ефект вивільнення негативної енергії дітей, навчають їх контролювати власну поведінку.
- відокремлення дитини від групи при виникненні конфлікту. При цьому дитину не видаляють з групи, а натомість надають можливість усамітнитися, посидіти на самоті, подумати та поспостерігати за іншими дітьми (принцип М. Монтессорі);
- ідея створення в групі куточка гніву, де діти могли б вилити свої негативні емоції з дозволу інших (побити подушку, зім'яти аркуш паперу, намалювати свій гнів).

За змістом орієнтовно-пізнавального етапу ми спочатку спостерігали збагачення дітей необхідними знаннями про соціальні норми і правила поведінки, а також рівень соціальної грамотності. Вагомим компонентом виховної роботи на першому етапі був розвиток у дітей необхідних соціальних знань і уявлень – у результаті акцент було зроблено на когнітивному компоненті формування позитивного ставлення дітей із сімей ВПО до ЗДО. Проведено ряд взаємопов'язаних занять.

Сприйняття й оцінка художніх творів разом із етико-оцінним коментарем були основою для формування соціальних уявлень дітей, правильної оцінки свого та чужого стану в адаптаційний період. Цикл занять передбачав ознайомлення з літературними творами, центральними компонентами яких були різноманітні зображення взаємин персонажів, повчальних ситуацій у суспільстві. Добиралися літературні твори, які б максимально розкривали суть розглянутої теми, створювали враження про добрий вчинок героя та негативне ставлення до байдужості, безсердечності іншого.

Одним із найулюбленіших видів діяльності дітей є театр, який представляє собою театралізоване уявлення. Діти із задоволенням дивляться вистави якомога раніше, їм подобаються яскраві вистави. Вихователі створили демонстрацію відомих казок з використанням фланелеграфу, лялькового театру, театру іграшок. Давайте розглянемо різні види театральних вистав, які були

продемонстровані дітям:

- Настільні: ляльковий театр, маскаради.
- На стендах: театр прищіпок, театр тіней, театр фартуха, настільний театр пісочної анімації.
- Ляльки: рукавичковий, пальчиковий, театру з олівцями, маріонетками, фітболами.
- Драматичний театр: пов'язки, костюми, театр парасольок, театр хусток.

Ще однією цікавою темою стали можливості художнього слова як засобу осягнення концепції живопису. Інтеграція образотворчого мистецтва та художньо-мовленнєвої діяльності за першим напрямом проявляється у створенні комплексу занять на тему «Осінній музей». Пояснимо склад цієї прогресії.

«Звідки ти, Осінь, у казкових казках пропала?» (Зал казок)

- Казка Івана Франка «Ріпка».

Діти знайомі з казкою. Куди втекла в казці Осінь? Коли збирали ріпку?

Українська народна казка «Івасик-Телесик».

Діти пригадують історію Івасика. У який сезон це було? Про яке осіннє явище йдеться в цій казці? Діти міркують і приходять до висновку, що восени птахи мандрують у теплі краї.

- Українська казка «Півник і двоє мишенят».

Пам'ятаєте казку про півня-трудолюбця, який зібрав колосок, відвіз його до млина і переробив зерно на хліб? Протягом якого сезону це, ймовірно, відбулося? Так, на початку осені? Отже, ця казка осіння.

- Українська казка «Кривенька качечка».

Згадайте байку. Де осінь тут сховалася? Про які дари осені йдеться? Визначте осінні гриби, які літні жінки могли зібрати в лісі.

- Українська казка «Пан Коцький».

(малюнки мають ілюструвати, що події казки відбувалися восени).

Для формування у дітей із родин ВПО позитивного ставлення до ЗДО в процесі адаптації вкрай важливо навчити дитину регулювати свою поведінку в різних ситуаціях.

Як метод навчання дітей саморегуляції поведінки вчені виділяють проблемні ситуації, в які діти потрапляють, і ситуації, що передбачають прийняття моральних рішень. Створюючи зміст цих сценаріїв, ми спиралися на досвід та ідеї, викладені в працях А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Голованової, Т. Кравченко, С. Курінної, Т. Поніманської, І. Рогальської та інших авторів.

Зміст ситуацій підбирався з урахуванням наявного у дітей соціального досвіду, який викликав емоційний відгук і виховував у них активність. Були обрані ситуації, які орієнтовані на соціальний розвиток дітей, потреби в емоційному зв'язку з навколишнім середовищем, спілкуванні з дорослими та однолітками. Коли у дітей не вистачало плану вирішення проблеми, пропозицію вносив вихователь, разом з дітьми узагальнювали висловлювання дітей і презентували їх. Особистий приклад педагога-вихователя та організація спільних дій з іншими дітьми сприяли накопиченню позитивного соціального досвіду.

Важливим був і метод педагогічних провокацій, який передбачав створення вихователем ситуацій, які призводили б до конфлікту між інтересами та потребами дітей. Особлива проблема, яку не можна було ігнорувати. Важливо визнати, що педагогічна провокація полягала не в створенні конкретної конфліктної ситуації, а натомість була пов'язана з відповідним педагогічним використанням ситуацій у навчальних цілях. Такі випадки є звичайними в групі, але більшість вихователів намагаються затягнути, ухилитися, обійти проблему будь-якими можливими засобами. Педагогічна провокація буде свідомо підвищувати його, даючи дітям можливість дізнатися, як уникнути конфлікту, а також можливі шляхи вирішення проблеми. Наприклад, поширене явище в дитячих колективах – діти не можуть поділити іграшку. Вихователь звертає увагу дітей на проблему і спонукає їх запропонувати власне вирішення проблеми.

Під час тренінгу ми спостерігали, що діти важко розпізнають первинні емоції, розуміють емоційний стан своїх однолітків, часто не вміють висловити власні почуття. Ми використовували приклади занять та ігор, спрямованих на

навчання дітей емоціям, тому, як передавати свої емоції за допомогою міміки та жестів, як розпізнавати емоції.

Заняття на тему: «*Наші емоції*».

Мета: прищеплювати дітям знання та вміння розпізнавати та виражати емоції; розширити визначення радості, смутку, здивування, гніву, страху та співпереживання; володіти здатністю передавати емоційний стан мімікою; виховувати співчуття до інших.

Обладнання: піктограми емоцій; сюжетні малюнки, на яких зображено дітей у різних емоційних станах, розрізні малюнки (4 частини), на яких зображені усміхнені діти.

Порядок дій: діти беруть участь у колі, по черзі торкаючись плечей своїх товаришів і висловлюючи щастя усмішкою: «Вітаю!».

Вихователь пропонує дітям розглянути значки, які представляють різні емоції, і продемонструвати це за допомогою міміки, яка символізує страх, смуток, радість, гнів і здивування.

Після цього вихователь охоче розглядає книжки з картинками та слухає короткі оповідання про дітей. Діти повинні представити малюнок, який відповідає розповіді, а також додати значок, який передає почуття героїв оповідання.

- Сьогодні у Василька перший день у садочку. Він незнайомий з людьми і всього боїться (зобразити образ та ікону).
- Коли Маринка спостерігала за місцем проживання бабусі, вона дуже сумувала за нею (зобразити образ та ікону).
- Оленка дуже віддана своїй маленькій кішечці Мурці. Вона доглядає за нею і часто грається з нею (зобразити образ та ікону).

Бесіди з дітьми про емоції:

- Діти, ви засмучені, раді чи налякані?
- Коли це відбувається?
- Чому необхідно допомагати іншим, не завдаючи їм болю чи страху?

Емоційні прояви – дотики, міміка, посмішка – є значущими чинниками у

формуванні емоційної прихильності дітей. Емоції, пов'язані з обіймами, рукостисканням, погладжуванням («позитивне погладжування»), чієюсь посмішкою, радісним виразом обличчя, сприяють тому, щоб діти ставали позитивними суб'єктами впливу на свою поведінку, регулювали власні дії. Ігри, які передбачають фізичний контакт, такі як обійми, поцілунки, позитивні дотики, компліменти та привітання, є частиною майже кожного заняття.

Постійні рухи (дії) руками або захоплення рук негативно впливають на емоції. У результаті корисно дати дитині можливість нанизувати великі пластмасові кульки, кільця від пірамідок, шнурок (зробити намисто), збирати деталі великої штуківини типу Лего, ґрати з гумовими скрипучими іграшками. Не варто переживати, що дитина забруднить одяг, це можна виправити. Дитину потрібно пестити: гладити спинку, руки, це типово заспокоює (поєднання повторюваних рухів з позитивними тонами в голосі дорослого). Для досягнення тієї ж мети корисно використовувати різноманітні пальчикові ігри. Як правило, під час їх виконання пестять долоні або пальці, стискають або розтискають кулаки тощо.

Модифіковану методику незакінчених ситуацій (МНС) для діагностики компетентності батьків» (розробленої Н. Міхєєвою)

Інструкція: «Ця методика на вміння спілкуватися з майбутніми дітьми. Закінчите ситуацію такою реплікою дорослого персонажа, яку ви вважаєте найбільш правильною, корисною». Відповіді досліджуваних на 20 ситуацій, вимовлені вголос, фіксуються адміністратором тестування (у цьому випадку, можливо, фіксувати час реакції і спонтанні коментарі), піддаються обробці за спеціальною схемою.

Тестові ситуації до методики (дошкільнята)

1. П'ятирічного Мішу прийшли забирати додому з дитячого саду. Він вибігає радісний з групи і повідомляє важливу новину. Сьогодні він навчився сам зав'язувати шнурки на черевиках. Міша радісно стрибає по роздягальні. Він дуже задоволений собою. Міша починає показувати як треба зав'язувати шнурки. Збори додому затримуються. Мама каже:
2. П'ятирічна Оля пішла в дитячий сад з іграшкою – ведмедиком. Увечері принесла додому іншого ведмедика і сказала мамі, що вона обмінялася з хлопчиком із групи. Мама каже:
3. Чотирирічний Вітя бачить в раковині на кухні брудну чашку (чашка мамина улюблена) і вирішує її вимити. Миє. З криком «Мамо, дивися, як я тобі допоміг» біжить до мами з цією чашкою і по дорозі випускає її з рук. Чашка розбивається. Мама каже:
4. Женя, 5 років. Намагається допомагати ліпити вареники. Навколо все в борошні. Їсть картоплю для начинки. Їсть сире тісто. Вся перемазалася в тісті. Навіть довге волосся в тісті. Мама каже:
5. Коля (4 роки) малює фарбами в альбомі на кухонному столі і ненавмисно розливає склянку з водою, поряд із якою лежить мобільний телефон мами. Коля йде в кімнату до мами і каже: «Мамо, а ти не будеш лаятись?» Мама

каже:

6. П'ятирічна Катя витерла пил з меблів маминою улюбленою хусткою. Радісно підбігає до мами і каже: «Мамо, подивися як я тобі допомогла». Мама каже:
7. З ранку п'ятирічний Ваня перед виходом на вулицю, як звичайно, ніяк не може зібратися, повільно одягається і при цьому нис, що не хоче йти в дитячий сад. Мама спізнюється на роботу. Вона каже Вані:
8. Шестирічний Коля пізно ввечері сидить біля телевізора. Йому кажуть, що пора йти спати. Коля починає голосно обурюватися: «Чому я повинен йти спати? Інші діти дивляться фільми пізно. Їм все дозволяють. Я теж хочу дивитися! Я не хочу спати! Не піду!» Мама каже:
9. Іллі три роки. Граючи в пісочниці, дівчинка взяла лопатку Іллі, яка лежала поруч із нею. Хлопчик, не кажучи ні слова, вдаряє дівчинку по голові. Мама Іллі каже:
10. Батьки зі своїм 4-річним сином Кирюшою прийшли в гості до своїх знайомих. Поки вони захоплені бесідою з господарями, дитина підходить до телевізора і починає натискати на всі кнопки. Кирюшина мама каже:
11. Даша 4,5 років захворіла. Лікар прописав їй таблетки, які треба розжовувати. Даша один раз їх спробувала і виплюнула. Коли мама намагалася наступного разу дати їй таку ж таблетку, вона відверталася й кричала: «Я не хочу, не буду – вони гіркі!».
12. П'ятирічна Соня на очах у мами чиркає по стіні кухні простим олівцем. Мама каже:
13. Мама прийшла з роботи і прилягла відпочити. Шестирічний Дмитро сидить, займається своєю справою. Через якийсь час він кричить мамі: «Мам, я хочу пити. Принеси мені води». Мама відповідає: «Сходи на кухню, попей сам». Діма як би пропускає це повз вуха і починає знову кричати: «Мам, принеси мені води!» Мама каже:
14. Мама прийшла з роботи, син Вадик 3-х років радісно її зустрів і повів у свою кімнату грати. Мама пообіцяла пограти відразу ж після того, як вона

- поїсть. Після того, як вона поїла, пролунав телефонний дзвінок – телефонували мамі. Вадик почав голосно кликати маму, у якої була важлива телефонна розмова. Вадик розсердився і почав голосно кричати біля неї. Мама каже:
- 15.Шестирічна Іра збирається на ранок в дитячий сад. Напередодні було вирішено, яке плаття вона надягне. Але вранці Іра витягає з кошика з брудною білизною інше плаття і каже, що одягне його, оскільки приготоване плаття їй не подобається. Мама каже:
- 16.Батьки взяли чотирирічного Андрія з собою в магазин. У відділі «Іграшки» Андрій почав вимагати, щоб йому купили іграшку. Андрій кричить, тупотить ногами. Він плаче. На них стали звертати увагу інші відвідувачі магазину. Андрій не заспокоюється і продовжує вимагати іграшку. Мама каже:
- 17.Шестирічний Антоша недавно навчився кататися на велосипеді. Крутячи педалі, він зловив гаву і ... впав. Джинси розірвалися, колінка обідрана. Антоша плаче: «Боляче! І штани порвалися!» Мама каже:
- 18.Хлопчик Міша, трьох років, безпосередньо перед укладанням його спати почав плакати і кричати: «Мама, будь ласка, ну, будь ласка, не вимикай світло. Я боюся». Мама каже:
- 19.Чотирирічний Альоша, прийшовши додому з дитячого саду, сидить сумний, зітхає. Мама питає: «Альоша, як справи?» Альоша відповідає, починаючи плакати: «Погано, мене там все обзивають Альошка – картопля ... і ще по-іншому». Мама каже:
- 20.На прогулянці з батьками п'ятирічний Ігор втратив улюблену машинку. Виявивши це, починає голосно і гірко плакати. Мама каже: